

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Diplomová práce

VZTAHOVOST OSOBY A JEJÍ VÝZNAM PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI

Autor práce: Bc. Barbora Petřů
Vedoucí práce: prof. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.
Studijní program: Etika v sociální práci (PS)

2023

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

V Českých Budějovicích dne:

Bc. Barbora Petřů

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla velice poděkovat vedoucímu diplomové práce prof. Tomáši Machulovi a konzultantce Heleně Machulové Ph.D. za cenné rady, čas a velice vstřícné vedení při zpracovávání diplomové práce. Dále chci poděkovat svým přátelům, kolegům a rodině za psychickou podporu a pomoc při psaní.

Barbora Petřů

OBSAH

ÚVOD	5
1. POJEM LIDSKÉ OSOBY	6
1.1. METAFYZICKÝ VÝZNAM POJMU OSOBA	6
1.2. LIDSKÁ PŘIROZENOST.....	7
1.2.1. Vztah fyzického a duševního rozměru lidské osoby.....	7
1.2.2. Lidská vůle jakožto schopnost jednat	7
1.2.3. Lidský rozum jakožto schopnost uchopit jsoouco.....	8
1.2.4. Sociální přirozenost	8
1.3. LIDSKÁ OSOBA JAKO VZTAHOVÁ BYTOST	9
1.3.1. Význam sebe-vlastnictví	9
1.3.2. Sebe-sdílení a vztahování se k druhému.....	12
1.3.3. Sebe-transcendence v kontextu lidské vztahovosti.....	14
1.3.4. Lidská osoba v odpovědnosti.....	16
2. VÝZNAM MEZILIDSKÝCH VZTAHŮ V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA	18
2.1. PŘEDPOKLADY PROSOCIÁLNÍCH VZTAHŮ.....	18
2.1.1. Zkušenost vztahu z raného dětství jakožto předpoklad pro utváření vztahů.....	19
2.1.2. Lásky jakožto životodárný cit.....	20
2.2. ZÁKLADNÍ DRUHY MEZILIDSKÝCH VZTAHŮ	23
2.2.1. Osobní blízkost a vztah výkonově funkční	23
2.2.2. Zvnitřněný vztah oproti vztahu distancovanému	24
2.2.3. Vztahy zprostředkované.....	25
2.2.4. Podoby posilujících vztahů, a naopak důsledek vztahů oslabujících	25
3. VZTAH JAKO NÁSTROJ SOCIÁLNÍ PRÁCE	27
3.1. PROČ JE VZTAH V SOCIÁLNÍ PRÁCI KLÍČOVÝ	27
3.2. DŮLEŽITÉ FAKTORY VZTAHU V SOCIÁLNÍ PRÁCI.....	29
3.2.1. Individualizace	30
3.2.2. Nehodnotící postoj	31
3.2.3. Respektování práva na seburčení	31
3.2.4. Důvěra a její zachování ve vztahu.....	32
3.2.5. Vytváření bezpečného prostředí pro vzájemné sdílení pocitů	32
3.2.6. Akceptace	33
3.3. POMÁHAJÍCÍ VZTAH Z POHLEDU ROGERSE.....	33
3.3.1. Jak utvořit pomáhající vztah	34
4. PROLÍNÁNÍ OSOBNÍHO VZTAHU S PROFESIONALITOU A POUKÁZÁNÍ NA HRANICE VZTAHU V RÁMCI SOCIÁLNÍ PRÁCE V NÍZKOPRAHOVEM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ	38
4.1. POVINNOST PROFESIONALITY	38
4.2. NEZBYTNÉ HRANICE	40
4.3. NÍZKOPRAHOVE ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ	40
4.4. VLASTNÍ ZKUŠENOST S CÍLOVOU SKUPINOU A PROPOJENÍ TEORIE S PRAXÍ	41
4.4.1. Pochopení a přijetí osoby jako začátek vztahu s klientem.....	41
4.4.2. Vztah ke klientovi jako k jedinečné osobě	42
4.4.3. Práce s odpovědností	42
4.4.4. Přínos osobního vztahu v práci s klientem.....	43
4.4.5. Důsledky nenavázání důvěrného vztahu s klientem.....	44
4.4.6. Profesionalita uplatněná v osobním vztahu s klientem	44
5. ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48
ABSTRAKT	50
ABSTRACT	51

Úvod

Sociální práce je společenskovední disciplínou s praktickými činnostmi, jejímž cílem je poskytovat podporu při řešení sociálních problémů, čímž pomáhá lidem dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění, nebo ji získat zpět. V sociální práci lze pomáhat jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám a hlavním klíčem takové pomoci je vztah. Ve své práci se proto chci zaměřit na to, co znamená vztahovost a jaká je její důležitost právě v sociální práci. I přes to, že se o vztahu v sociální práci hovoří jako o významném momentu mezi sociálním pracovníkem a klientem, na jehož základě veškerá spolupráce stojí, považuji za důležité toto téma otevřít a konstruktivně tak popsat, co vztah znamená, odkud vychází a jaké jsou jeho důležité podoby. Hlavní motivací, proč jsem si téma zvolila, je na jedné straně jistá osobní angažovanost, avšak na straně druhé se jedná o profesní dychtivost po analýze a následné syntéze pojmu „vztah“, který je označován také za nástroj pomoci a jehož porozumění rovněž podmíní můj přístup v sociální práci, a to jistě pozitivním směrem.

Práce se zaměřuje na význam osobní vztahovosti pro sociální práci. Důraz je kladen zejména na vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, ve kterém je vztah uchopen jako nástroj pomoci, přičemž cílem práce je hledání provázanosti profesionality a osobního vztahu. Jedná se o teoretický rámec práce, avšak s obohacením o vlastní zkušenosti z Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, v němž pracuji.

Abych dosáhla naplnění stanoveného cíle, nejdříve popíšu pojetí lidské osoby, se kterou je vztahovost implicitně spojena. Takové pojednání o osobě a vztahovosti nám poskytne především pohled filozofický, za jehož významné zástupce shledávám Clarka a Bubera. Právě takové předporozumění lidské bytosti a její vztahovosti tvoří základ pro celou diplomovou práci, jež je však psána především z pohledu sociální práce a o filozofické chápání vztahu je řádně obohacena. Ve druhé kapitole se práce bude zabývat významem mezilidských vztahů v životě člověka a poskytne také vhled do problematiky utváření tzv. prosociálních vztahů, na jejichž základech stojí také sociální práce. Třetí kapitola pojednává o vztahu jako nástroji sociální práce a je průběžně doplňována o již zjištěné filozofické teze. Tato kapitola nám nabídne vysvětlení toho, proč je právě vztah důležitý pro sociální práci a jaké nezbytné náležitosti by takový vztah měl obsahovat. Prozkoumáváním této problematiky nám vykrystalizuje jistý důraz na vztah tzv. pomáhající, jemuž budu věnovat podstatnou část diplomové práce k jeho pochopení, definování a také k jeho vytvoření. Vzhledem ke stanovenému cíli práce věnuji čtvrtou kapitolu vlastním zkušenostem z praxe. V této poslední kapitole se budu věnovat provázání veškerých zjištěných tezí, o které se opírá celá diplomová práce a na kterých budu své zkušenosti z praxe reflektovat. Ve čtvrté kapitole bude taktéž obsaženo definování Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, jistá povinnost profesionality v sociální práci a současně i krátké vysvětlení hranic v jejich obecném znění. Popisovaná zkušenost bude psána z mého pohledu a nabytých zkušeností z praxe, avšak bude úzce spojena s teorií, která je předpokladem pro vytvoření vztahu právě s jistou mírou profesionality.

Vedle Clarka a Bubera za dalšího významného autora shledávám Rogerse, jehož koncept pomáhajícího vztahu je pro třetí kapitolu zásadní. Práce je také obohacena o psychologická fakta poskytována autory, kterými jsou Nakonečný či Helus. Sociální práce je pak opřena o základní zdroje, které poskytuje Matoušek, Kopřiva, Úlehla či Navrátil.

1. Pojem lidské osoby

V první kapitole bych se ráda věnovala přiblížení se k pojmu „osoba“. Primárně budu vycházet ze zdroje, jehož autorem je Clarke. Ten své dílo postavil na základě tomistické metafyzice bytí, jako existenciálního a sebe-sdílejícího se aktu, ve které je obsažena již implicitně vztahovost takového bytí. Osoba je tak chápána jako nejvyšší realizace bytí, tedy nejdokonalejší způsob existence, který (protože je nejdokonalejší) v sobě obsahuje i dokonalost vztahovosti. Jsem si vědoma, že tento autor pochytil pouze střípek z existujících metafyzických koncepcí osoby, nicméně jsem byla fascinována jeho myšlenkami a schopností, jak veškeré informace analyzuje a následně syntetizuje.

Tato práce je zaměřena na kontext sociální práce, ale její téma vyžaduje vyjasnit si nejprve filosofická východiska daného tématu. První kapitolou bych se chtěla dostat k tomu, z jakých důvodů jsou osoby vztahovými bytostmi. Tato kapitola by se mohla zdát na první pohled jako nadbytečná, ale v průběhu práce se její význam vyjasní. Pro pochopení toho, proč je vztah přirozenou až potřebnou součástí života, je nezbytné objasnit, jak vůbec vztah vzniká, co znamená a z čeho vychází. K tomu nám poslouží bohatá metafyzická tradice osoby, jež sice vztahový charakter plně nepromyslela, ale Clarke ji propojil s fenomenologickou tradicí, která již vztahový charakter osoby silně rozvinula. Ani jeden z uvedených myšlenkových proudů však není úplný, tudíž se autor pokusil o jejich integraci, jejímž výsledkem jsou charakteristiky osoby jako sebevlastnictví, sebe-sdílení a sebe-transcendence, jejichž význam si objasníme v následujících řádcích a poukážeme také na to, proč jsou brány jako vztahové pojmy.

V opozici metafyziky se objevuje takzvaný nemetafyzický přístup, jehož klasickým představitelem je Buber. Ten nevysvětluje, co osoba je, ale spíše vysvětluje, co znamená být osobou. K jeho myšlenkám se dostaneme později v textu, konkrétně v úseku, v němž si budeme vysvětlovat, proč je vztahovost osoby jejich přirozenou součástí.

Nejen metafyzika se pokusila o vysvětlení a pochopení pojmu osoba. Do této kapitoly je zakomponován také etický výklad osoby, který celkové chápání podtrhává a doplňuje vysvětlení, proč je osoba vztahová. Jisté myšlenky budou doplněny také sociální psychologíí, která jedince zkoumá v sociálním prostředí, což samo o sobě prozrazuje, že osoba je zasazena do kontextu společnosti.

1.1. Metafyzický význam pojmu osoba

Clarke ve své knize uvádí několik definic pojmu osoba, které následně rozvádí a samotné definice vysvětluje a porovnává. Já však vyberu pouze takové definice, jež jsou nejvíce shrnující.

- 1) První takovou klasickou definicí, co je osoba, je Boethova definice: „individuální substance rozumové přirozenosti.“¹ Substance, tj. to, co existuje samo v sobě a ve vztahovosti, taktéž bytí k jinému.
- 2) Pro sv. Tomáše je osoba definována jako: „aktuální jsoucnost (tj. má svůj vlastní akt bytí), odlišná od všeho ostatního, která má rozumovou přirozenost, takže může být sebe sama vědomým a odpovědným zdrojem svých činností.“² Pokud si rozebereme tuto definici, pak zjistíme, že první část definice, tj. vymezenost jsoucná, které má rozumovou přirozenost, vyjadřuje metafyzickou strukturu osoby. Druhá část definice vyjadřuje pojednání o lidské přirozenosti a etice a je projevem ontologie.

¹ CLARKE, W., N. *Osoba a bytí*, s. 35.

² Tamtéž, s. 37.

- 3) Poslední definicí, kterou zde zmíním, bude definice podle Rorty, jež se zabývala tématem osoby. Tato analytická filozofka shrnuje, že, „idea osoby je idea jednotného centra volby a činnosti, jednotky zákonné, morální a teologické odpovědnosti.“³

Po přečtení těchto základních definic osoby si můžeme uvědomit zásadní pojetí mezi výroky jednotlivých myslitelů a filozofů, a tím je *odpovědnost osoby*. U Tomáše i u Rorty je to řečeno explicitně, v Boethiově definici vyplývá odpovědnost z toho, že rozumová přirozenost zahrnuje i svobodnou vůli, z níž odpovědnost nutně vychází. Svoboda a odpovědnost jsou dostatečně vztahové pojmy definující osobu. Odpovědnost je totiž vždy směřovaná k někomu/něčemu. Nelze hovořit o odpovědnosti bez kontextu vztahu.⁴ Odpovědnosti se však budeme věnovat v dalších částech této kapitoly, jelikož v nejbližších řádcích teprve poukážeme na uvědomování si svého „Já“ a jeho rozdílnosti od „Ty“. Charakteristikou osoby jako osoby, která vlastní sebe sama (sebe-vlastnictví), uvědomuje si sebe sama (sebe-uvědomování) a je schopna sdílet sebe sama (sebe-sdílení), vysvětlíme, proč jsou osoby nutně sociální, což nám zaručí dostatečnou informovanost pro zasazení pojmu odpovědnosti do vztahového kontextu.

1.2. Lidská přirozenost

V předešlé podkapitole, v níž jsme zmínili některé z definic osoby, se definice shodovaly nejen v odpovědnosti, ale také v rozumové přirozenosti, kterou si nyní vysvětlíme. Přirozeností označujeme skrytý přetrvávající střed a zdroj, z něhož pochází zjevné charakteristické projevy tvora, ve kterých poznáváme člověka. Odborně řečeno, přirozenost je principem druhové identity chápaným jako východisko životních činností. Laicky řečeno, přirozenost je to, co dělá člověka člověkem.

1.2.1. Vztah fyzického a duševního rozměru lidské osoby

Prvním zásadním rysem individuální lidské přirozeností je spojení těla a rozumové duše, které se navzájem doplňují. Protože duše, ač je sjednocující centrum všech životních činností těla, má také čistě duchovní činnosti rozumu a vůle, které značně přesahují fyzické tělo a jeho funkce. Lidská duše tak v jistém smyslu tělo povyšuje, neboť ho k sobě jaksi přitahuje, tedy vede ho k účasti na vyšší úrovni bytí, díky čemuž umožňuje tělu schopnost seberealizace, v níž je duše nezbytným nástrojem. Duše a tělo tedy utváří sjednocenou přirozenost. Vysvětlení, co znamená vyšší úroveň bytí, se nám dostane v poslední podkapitole věnující se sebe-transcendenci osoby.⁵

1.2.2. Lidská vůle jakožto schopnost jednat

Přirozená je nám také lidská vůle, jež nás uschopňuje svobodně jednat. Ta vychází taktéž z rozumové přirozenosti člověka a je stejně jako rozum duchovní schopností.⁶

³ CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 39.

⁴ Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 107.

⁵ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 42-43.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 43.

1.2.3. Lidský rozum jakožto schopnost uchopit jsoucnost

Přirozenou dokonalostí je lidský rozum, jehož nejvyšší schopností je uchopit jsoucnost. Znamená to, že lidský rozum se nezastavuje u smyslově vnímatelných jednotlivých věcí okolo nás, ale abstrahuje od jejich konkrétnosti a dospívá k tomu, co je obecné. Na nejvyšší rovině obecnosti se pak může ptát i na samo bytí (neboli existenci) jako takové. To jinými slovy vysvětluje fakt, že osoba je sto být si vědoma sebe samé a rozlišovat se tak od okolních jsoucností.⁷ Je schopná jakéhosi nadhledu a odstupu od sebe sama. Plessner to popisuje slovem *excentricita člověka*, tedy schopnost člověka vystoupit ze středu svého světa a podívat se na sebe z odstupu.⁸ Mimo jiné to také podtrhává výrok, že osoba je vědomý a odpovědný zdroj svých činností a má jakousi „vládu“ nad sebe samou, což je také jeden z hlavních důvodů, proč člověk není jako zvíře, které takové schopnosti není schopný.⁹

Clarke popisuje, že jediným uspokojením pro tento rozum, jenž je schopný uchopit jsoucnost, je poznání nekonečného zdroje plnosti a veškerého bytí, kterým je Bůh. K lidské přirozenosti patří také lidská vůle směřující k dobru, ta taktéž nemůže být naplněna ničím jiným než sjednocením v lásce s Bohem, který je plností veškerého dobra. Clarke zde popisuje, že jsme tak přirozeně přitahováni k tomuto nekonečnému Dobru, které nás zároveň přivádí k něčemu hlubokému. Zároveň také popisuje, že je toto nasměrování našim hnacím motorem přivádějící nás k neustálému růstu a rozvoji, a tím se pak čistě materiální svět stává nedostačujícím pro naše uspokojení.¹⁰

1.2.4. Sociální přirozenost

Lidské putování je především a nutně sociální. Čímž se pomalu dostáváme k hlavnímu tématu, a tím je vztahovost osoby, která bude rozpracována v průběhu následujících kapitol. Do přirozenosti osob tedy řadíme i bytostně sociální přirozenost vyjadřující vzájemnou závislost, ale také vzájemné doplňování se a přirozený sklon k zálibení ve společenském životě s druhými lidmi. Putování člověka také musí být dějinné, což ho de facto odlišuje od ostatních živočichů, ti však nejsou poháněni tvořivou svobodou jako člověk, který díky své kreativitě a rozpětí rozumových schopností utváří neustále novou obdobu sebevyjadřování v nových kulturních formách, utváření nástrojů a také způsob, jakým nakládá s přírodou. Člověk je tedy schopen utvářet dějiny, v nichž přeměňuje nejen svět kolem sebe, ale přetváří také sám sebe nebo jinými slovy uskutečňuje sebe, stává se člověkem apod. ve smyslu rozvoje přirozených možností. Člověk totiž má svou přirozenost, v tomto smyslu je daný a hotový, ale v průběhu života to, co je dáno jeho přirozeností, musí rozvíjet a aktualizovat. Pak lze hovořit o tom, že člověk přetváří sám sebe.¹¹

Čaha dokonce schopnost spoluvytvářet svět pojmenoval jako jistou zodpovědnost lidí za další rozvoj světa a dějin.¹²

⁷ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 44.

⁸ Srov. Plessner, H. *Die Stufen des Organischen und der Mensch*, s. 288-293.

⁹ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 38.

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 44.

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 46-47.

¹² Srov. ČAHA, A. *Autonomní morálka*, s. 119.

1.3. Lidská osoba jako vztahová bytost

V této podkapitole si rozdělíme základní charakteristické oblasti osoby, a to zejména: sebe-vlastnictví, bytí sebe-sdílející se a poukážeme také na vztah osob. Charakteristickou oblastí je také bytí osoby jako sebe-transcendence. Veškeré pojmy budou vysvětleny a vysvětlen bude také důvod, proč jsou tyto pojmy důležité pro poukázání na vztahovost osob. Tato kapitola také dovysvětlí výše zmíněné mínění, jako například proč je putování osob nutně sociální, a završí tak nejenom metafyzický pohled na osobu.

1.3.1. Význam sebe-vlastnictví

Sebe-vlastnictví je v základu názvem pro osobu, která si je vědoma sebe samé jednak v přítomnosti, a jednak jako zdroj svých činností. Jinými slovy je svůj vlastní pán, protože si uvědomuje své „Já“ a je si také vědom toho, co činí a jaké jeho činy budou nést následky. Vědomost svého „Já“ se projevuje především ve schopnosti smysluplného pojmenování onoho „Já“, s čímž souvisí také sebeurčení a schopnost uvědomění si svobodné vůle, díky které si je osoba schopna také uvědomovat zodpovědnost za své skutky.

Slovo „uvědomovat si“ má také svůj význam, jehož vysvětlení nám nabízí Fromm. Má totiž svůj význam v odhalení něčeho, co není zcela obvyklé či známé, tudíž je to odhalení a následné zvědomění něčeho nevědomého.¹³ Fromm také zmiňuje, že uvědomění si není pouze závislé na odhalování jen vnitřních konfliktů, ale také konfliktů společenského světa. Tomuto výroku rozumím především tak, že člověk, aby si byl vážně vědom sebe, musí si být vědom i sebe zasazeného ve společnosti, neboť ta ho formuje a nejde si jedince představit mimo společenskou kulturu.¹⁴ Závěrem bych chtěla zmínit ještě jednu autorovu myšlenku, ve které předpokládá, že opravdovým uměním být znamená zaostřené, nebo můžeme také říct cílené uvědomování si, a také rozvoj kritického smýšlení, které není prvotně otázkou inteligence, jakožto spíš osobní nezávislosti, které člověk dosáhl na základě autorit a idolů.¹⁵ Taktéž to jinými slovy znamená, že člověk je schopný kritického smýšlení na základě toho, co v nás nechaly druhé bytosti (zmíněné autority a idoly, díky nimž jsme se formovali).

Poznání takového Já vysvětluje Buber slovy, že Já povstává díky Ty. Toto jednoduché slovní spojení však vysvětluje v souvislosti vztahu dítěte s jeho matkou. Matka je zde popisována jako protějšek, který k dítěti přichází a zase odchází a s každým příchodem a odchodem matky od dítěte vztah narůstá na intenzitě a dítě si je tak čím dál více vědomo neměnnosti partnera, v tomto případě matky, a tím si začíná být vědomo svého „Já“. Jednoduše si na základě vztahu s matkou uvědomuje, že on není totožnou osobou jako matka. Dítě již v útlých chvílích svého života poznává to, co ho k „Ty“ táhne, čímž se mu také dostává poznání, že matka je jinou osobou a postupem si tak začíná uvědomovat, že ono tíhnutí k někomu jinému, ho od „Ty“ odděluje. Toto poznání stále roste, až jednoho dne stojí tváří v tvář sobě samému jako nějakému „Ty“, a tím se zmocňuje sebe samého a s tímto uvědoměním následně vstupuje do dalších vztahů. Tudíž dokáže sám sebe pojmenovat jako Já a druhého člověka jako Ty.¹⁶

Podobně si tuto problematiku uvědomování si svého „Já“ popisuje také Clarke, který však hovoří v širším rozsahu. V prvním případě, tedy u vědomého pojmenování vlastní

¹³ Srov. FROMM, E. *Umění být*, s. 53.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 56.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 58.

¹⁶ Srov. BUBER, M. *Já a Ty*, s. 25.

osoby jako „Já“, je důležité východisko, a to takové, že osoba, která si je vědoma sebe samé, dokáže sebe samu vnímat jako subjekt a neztotožňuje se tak s ostatními osobami. Jak však dosáhneme tohoto vědomí? Zde se nám nabízí zajímavé a paradoxní vysvětlení. Autor své vysvětlení připodobňuje k pohádce o Šípkové Růžence, kterou všichni jistě dobře známe. Dovolte mi krátce představit tuto myšlenku, jež nám pomůže věcně pochopit ono tvrzení, mimo jiné poukazující na *zásadní vysvětlení vztahovosti osob*. Pro to, abychom se „probudili“ a uvědomili si tak sebe samu, musíme být nejdříve zasaženi podnětem zvenčí. Pomyslné „probouzení se“ je pro osoby proces několika let, krátce řečeno je to proces ideálně celého života. Zajímavý je také fakt, že k onomu probuzení a podnětem zvenčí, zdá se, potřebujeme jiného člověka, který k nám bude přistupovat s láskou, bude s námi nakládat jako s osobou a vyzve nás do vztahu „Já-Ty“. Praktický příklad zde můžeme uvést u novorozence, který je v počátcích života v symbióze se svou matkou. Je to tedy vztah k druhému subjektu, vyjití do vnějšího světa směrem k druhým osobám, od kterého se navracíme v průběhu růstu k sobě a jsme schopni svou existenci pojmenovat jako „Já“.¹⁷ Stejný proces oddělování se, vysvětluje i zmíněný Buber, jenž ho však pojal mnohem konkrétněji. To však nezpochybňuje, že se oba autoři shodují v zásadě, jak se stává z nevědomě pojaté bytosti vědomé „Já“. Tento proces pak pokračuje v adolescenci, kdy se jedinci snaží nalézt vlastní identitu, a kdy se dospívající pokouší odlišit se od svých rodičů a nacházejí vztahy s vrstevníky. Proces pak pokračuje po celý život, jelikož se člověk nikdy nestává naprosto dokonalým a poznaným „Já“.

O životním období jako je novorozenec, kojeneček, adolescent a další, a o jejich pojetí a vztahu k sobě, pojednává také vývojová psychologie. Domnívám se, že období kojence a adolescenta jsou dvě nejdůležitější období pro formování vlastní identity. Jednak pro to, že v období kojence se potýkáme s prvním sebepojetím a rozlišováním sebe od ostatních lidí, a u adolescentů se vyskytuje především hledání své vlastní identity, tedy toho, kým jsme a kým se stáváme. Z tohoto důvodu rozeberu pohledem vývojové psychologie pouze tato dvě období. Nebudeme již hovořit o uvědomování si svého „Já“, ale o takzvaném *sebeпоjetí* jedinců v daném růstovém období.

Kojenecké období trvá od jednoho měsíce do jednoho roku a během tohoto období dochází k rychlému rozvoji několika kompetencí, které jsou předpokladem k postupnému osamostatňování se. Dítě v kojeneckém věku v období mezi 3. a 6. měsícem je se svou matkou v tzv. symbiotické vazbě, což znamená, že je s ní velmi úzce spojeno a matka je akceptovaná jako významná součást vlastní bytosti. K prvnímu takovému odlišení mezi dítětem a matkou nastupuje zhruba během 6. a 9. měsíce, kdy dítě bezpečně rozlišuje matku od ostatních lidí a stává se pro něj prvním objektem, který je chápán jako trvalý. V moment, kdy dítě svou matku začne chápat tímto způsobem, tedy jako trvalý sociální objekt, začne si postupně uvědomovat také samostatnost její existence, a tím se změní i vztah k sobě samému. Nastupuje tedy takzvané psychologické narození.¹⁸ Tím, že dítě rozlišuje sebe od své matky, a matku od jiných lidí, začíná vznikat prostor pro utváření vztahů. Samotné utváření vztahů však není z pohledu vývojové psychologie ani ze žádného jiného pohledu tak jednoduché. Na utváření vztahů se konkrétně z pohledu vývojové psychologie podílí několik podstatných faktorů, ty však nejsou stěžejními informacemi pro téma vztahovosti bytostí, které má za úkol poukázat především na to, proč je vztahovost bytosti přirozenou a nutnou součástí lidských bytostí. Přišlo mi však zajímavé a podstatné poukázat na to, kdy si je bytost poprvé vědoma sebe samé, jelikož, jak jsem již zmínila, zde nastává prostor pro utváření vztahů s ostatními lidskými bytostmi. Úplné vědomí vlastní osobnosti a trvalosti vlastní existence však nastupuje až

¹⁷ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 51-55.

¹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 96-109.

ve věku batolecím, což je období od 1 roku do 3 let života dítěte.¹⁹ Velmi zajímavým způsobem pojednává o sebe-pojetí vývojová psychologie. Sebe-pojetí vyrůstá z vědomí já, k němuž dítě dospívá právě až ve věku necelých tří let. Sebe-poznání se zde vysvětluje v procesu sociální interakce, respektive sociálního učení, jehož je sebe-poznání výsledkem. Sebe-poznání totiž nejprve vystupuje ve vědomí svého já, což je vědomí své vlastní identity, až se později jedná o sebe-pojetí, což už znázorňuje konkrétnější obraz o sobě samé.²⁰

Sebe-pojetí v období adolescenta se rozvíjí a mění především ve vývoji osobnosti v nacházení vlastní identity dospívajících. Zatímco mladší děti zajímá především okolní svět, ze kterého čerpají nové poznání, adolescenti se uzavírají spíše do sebe, a přemýšlí tak nad sebou samým. S tím souvisí jejich úsilí o hlubší sebe-poznání, ve kterém se jedná o vymezení sebe sama, svých možností a schopností, jež se stávají důležité pro další rozvoj jeho identity. Dalším rozdílem mezi mladšími dětmi a pubescenty je pozorování obsahu vlastního vědomí, pocitů, prožitků a myšlenek. Objevení vlastního vnitřního světa je hlavní přínos v dospívání. Hlavním prostředkem svého sebe-poznávání je hodnocení jiných lidí. Dospívající pracuje se získanými schopnostmi a vlastnostmi, na jejichž základě formuje svou novou, vlastní identitu. V tomto věku je důležité naplňování očekávání druhých lidí a co je také zajímavé, je fakt, že informace o sobě samém získává skrze porovnávání se s druhými lidmi, což mu pomáhá k vlastnímu vymezení se.²¹ V tento moment se tedy opět vracíme k již zjištěnému faktu, že proto, abychom probudili a získali sami sebe, potřebujeme jiné lidi. Opět se tedy potvrzuje, že bez druhých lidí nelze utvořit naše vlastní „Já“. U adolescentů je ještě příznačné vytváření vztahu k někomu jinému, a to k určitému člověku nebo ke skupině, ve které dochází se ztotožněním se s jejími členy.²² Domnívám se, že adolescenti, kteří si vytváří vztahy již mimo primární skupinu či dlouho známými spolužáky, sousedy apod., touží po větším sebe-poznání skrze vztahy s naprosto cizími lidmi, kteří přichází jako individuální bytosti s jinými postoji, jiným smýšlením a jinými zvyky. Jednoduše adolescent touží po širším sociálním kontaktu v důsledku širšího poznání, prozatím nepoznaného, s jediným cílem, a to hlouběji poznat sebe sama.

Člověk je tedy poutníkem, jak ve svém poznání sebe sama, tak i ve všech dalších aspektech svého bytí.²³ Z toho vyplývá, že pokud je člověk poutníkem v sebe-poznávání, je také toto putování nutně sociální, protože člověk sám sebe poznává skrze druhé.

¹⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 115.

²⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 66.

²¹ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*, s. 405-406.

²² Srov. Tamtéž, s. 409.

²³ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 55.

1.3.2. Sebe-sdílení a vztahování se k druhému

V návaznosti na předešlé řádky se dotýkáme vztahovosti osob a pokračujeme tak v odhalení jejího jádra. Na samém začátku jsem se zmiňovala, že i tato kapitola bude založena na jádru tematiky – proč vůbec lidé vyhledávají vztahy a proč je vztahovost pro osoby přirozeností, tedy něčím, co tvoří člověka člověkem. Od takového jádra se pak můžeme odrazit do jiných sfér a celkově se můžeme zaměřit na vztah z různých úhlů pohledů, jako je etika, vývojová psychologie či vztah v sociální práci, jelikož jedno druhé obohacuje a pomáhá nám tak pochopit tematiku v širších souvislostech.

Do této chvíle jsme se zaobírali spíše introvertní stránkou osoby, což nám pomohlo uvědomit si, že člověk si je sám sebe a v sobě vědom. Nyní se musíme od tohoto sebeurčení či sebe-vlastnictví odvrátit a zaměřit se tak na extrovertní stránku, čímž je sebe-sdílení, tedy jinými slovy utváření vztahů s jinými bytostmi. Již zmíněným paradoxem je, že prostřednictvím druhých lidí se může naše „Já“ obrátit k sobě samému. Tudíž pouze díky tomu, že se ke mně druzí lidé obracejí jako k „Ty“, mohu poznat sebe samu a mohu poznat své „Já“.²⁴ Například také Hegel výrazně poukazuje na vztahovost lidské osoby. Podle jeho chápání to pak znamená, že k podstatě osoby patří odevzdat se protějšku a získat tak sám sebe v druhém.²⁵ Tento fakt také potvrzuje Feuerbach, který se domnívá, že podstata člověka tkví pouze v pospolitosti a v jednotě člověka s člověkem. Tato jednota se však opírá o rozdíl mezi Já a Ty.²⁶ Touto větou se však dostáváme příliš do hloubky a odvracíme se tak od základního tématu. Cílem této kapitoly, která je především metafyzickým pohledem na člověka, je uvědomit si, co takové sebe-sdílení znamená.

Povaha osoby člověka je především společenská, což věděli už staří myslitelé, od té doby je více než zřejmé, že vývoj osobního života se odvíjí v neustálém aktivním dialogu v rostoucích sítích vztahů k jiným osobám, které nám pomáhají utvářet se. Již během svého růstu dítě získává od svých rodičů či pečujících osob chápání vlastní hodnoty, sebedůvěru a přebírá tak veškeré podněty, které jsou primární a nejbližší skupinou na dítě přenášeny a do dítěte jsou vtištěny.²⁷ Dítě přichází na svět jako nuzné, ale naléhavě potřebné a prvním člověkem, který dítěti odpovídá, je jeho matka, která v ideálním případě naplňuje jeho základní fyzické a psychické potřeby a odpovídá na ně s milující péčí.

Buber zastává spíše nemetafyzické přístupy a zajímavě poukazuje na myšlenku, že dítě, dříve, než začne vnímat cokoli jednotlivého a uchopitelného, upírá svůj pohled do nejasného prostoru, ve kterém není nic určitého, jednoduše nevyhledává žádné konkrétní předměty či situace a v moment, kdy si nežádá potravu, natahují se jeho ručičky do prázdného prostoru hledající a sahající po něčem, co není určité.²⁸ V tento moment bych ráda zmínila svou myšlenku, která se týká vůbec slova vztahovosti a onom lapání dětských ručiček po prázdnu. Při vyslovení slova vztah si vzpomenu na asociaci se slovem „vztahovat se“ k něčemu, přesně tak, jako to nevědomě, a přesto přirozeně, dělají děti. Vztahují se v prvních momentech svého života po něčem neurčitěm, po něčem nepoznaném a možná jen po lásce a blízkosti druhého „Já“, a to je dle mého názoru onen základ vztahů.

²⁴ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 71.

²⁵ Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 12-13.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 12-13.

²⁷ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 73.

²⁸ Srov. BUBER, M. *Já a Ty*, s. 27.

Narozené dítě se v průběhu let odvrací od vnějšího světa do světa vnitřního, ve kterém poznává své „Já“, které nejprve stimuluje matka či jiná pečující osoba, později otec, rodina, známí a škola. V procesu personalizace je dítě velmi vnímavé a učenlivé, a v prvopočátcích je především pasivní, jelikož pasivně přijímá, co mu okolí dává. Následně, po uvědomování si svého „Já“, začíná aktivně odpovídat na poznané zvyky, výchovu apod.²⁹

Zde se potvrzuje fakt, že pokud jsou vztahy v rodině, s kamarády, s pečujícími osobami pokřivené, zanechávají trvalé stopy jak pozitivního, tak negativního rázu při formaci vztahu jedince nejen k sobě samé.³⁰ Tyto stopy můžeme pojmenovat také jako sociální zkušenosti v rámci jeho socializace. Během procesu socializace totiž každý jedinec přebírá, v širším pojetí, kulturní návyky, mluvenou řeč a další, až se dostáváme k užšímu pojetí toho, co jedinec přebírá v rámci své primární skupiny. V primární skupině se učí především uznávaným hodnotám, způsobům chování apod. Na otázku, kdo je zrcadlem pro naše „Já“, se nabízí odpověď opět v podobě druhých lidí. U druhých lidí nacházíme obraz sebe samého v podobě reakcí na naše chování a mé „Já“ je zobrazeno v tom, jak se druzí lidé chovají vůči mně.³¹

Je tedy více než zřejmé, že náš růst a vývoj jakožto osob, ať už je pozitivní, nebo negativní, je za všech okolností zprostředkováván vztahy. V současné psychologii a psychoterapii je předpokládáno, že osoba je primárně definována pomocí vztahových termínů. Z filozofického hlediska, a tedy konkrétně z hlediska metafyzického, však Clarke popisuje, že abychom na nejhlubší úrovni poznali svou identitu, musí být osoba definována také ve vztahových termínech svého trvalého vztahu k Bohu, jakožto zdroje všeho bytí. Abychom tedy porozuměli na nejhlubší úrovni tomu, kdo jsme, je možné pouze za předpokladu, že si budeme vědomi toho, že jsme obrazem Božím a že jsme byli na svět přivedeni s láskou.³² Zde se nabízí otázka, zda jsou schopni hlubokého poznání vlastní identity i lidé, kteří se nepřikláníjí k žádné víře. Domnívám se, že to je velká a hluboká otázka sama o sobě.

Také tím, že utváříme vztahy, se navracíme k jakési sebereflexi. To jinými slovy znamená, že každý vztah, který navážeme či utvoříme s druhou osobou, nám pomáhá rozvíjet sebe, jelikož skrze poznání druhého rozvíjíme i svou osobu, ke které se právě v sebereflexi vracíme a z utvořených vztahů naše „Já“ rozšiřujeme a obohacujeme. Takto obohacené „Já“, které se vztahuje k druhým, má jistější a hlubší smysl pro sebevlastnictví a má lepší schopnost sdílet samo sebe, jelikož sám sebe více zná neboli je více obohacené. Tak může také pokračovat spirálovitý vývoj vlastního „Já“ přecházející mezi dvěma póly, a to sebevlastnictví a sebe-sdílení. Sebevlastnictví je tedy to, že vím, kdo jsem, sám sebe vlastním a uvědomuji si, kdo jsem. Sebe-sdílení pak znamená, že dokážeme sdílet sebe, utvářet vztahy a skrze sebezpoznání dokážeme komunikovat o své osobě, svých potřebách a o prozatímních zjištěních o sobě samém.³³

Souhlasím s Clarkovým výrokem, a to takovým, že „být osobou je být ve vztazích.“³⁴ Skutečnost, že mé bytí a naplnění takového bytí jsou a nevýlučně musejí být vztahové výrazy, potvrzuje již zmíněnou podkapitulu, u které jsme si také slíbili její vysvětlení. Podkapitola nese název „Putování jako nutně sociální“. Domnívám se, že v této kapitole se jasně ukázalo, proč je putování lidským životem apriori sociálním. Nebýt vztahů

²⁹ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 78-79.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 73.

³¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 67.

³² Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 74.

³³ Srov. Tamtéž, s. 75.

³⁴ Tamtéž, s. 76.

s druhými lidmi, nepoznáme sami sebe jako své „Já“, které si je samo sebe vědomé a obohacené právě o vztahy, ze kterých se stává alespoň z části naše osobnost.

Člověka jako tvora společenského také popisuje sám Aristoteles: „Člověk je od přírody tvor společenský. Ten, kdo na základě svojí přirozenosti, a nejen náhodou žije mimo společnost, je buď méněcenný, nebo je mocnější než člověk. Je tedy zřejmé, že společnost je přirozený útvar a že je původnější než jednotlivec. Kdo však nemůže žít ve společenství a ve své soběstačnosti ho nepotřebuje, ten není částí společenství a je buď divé zvíře, nebo Bůh.“³⁵

1.3.3. Sebe-transcendence v kontextu lidské vztahovosti

Pokud bychom zůstali pouze u výše zmíněných charakteristik osob, jako je sebevlastnictví a sebe-sdílení ve světě lidí bez otázky duchovna, zavrhl bychom tak hlubší a vyšší význam veškerého bytí. Také o vztahovosti k druhým osobám bychom mluvili pouze v omezeném slova smyslu. Pojem sebe-transcendence má sám o sobě široký význam. Můžeme si ho vykládat v rovině horizontální, což by znamenalo omezení na tvoření vztahů pouze s druhými lidmi, a tím by člověk vycházel pouze směrem k druhým.³⁶ Vymezený smysl takového horizontálního sebe-transcendování spočívá ve vztahování se k druhým v lásce a pozornosti, čímž zapomínáme na naši sebestřednost, která je nám přirozená. Například přátelství, láska a laskavost jsou typickým aktem pro sebe-transcendenci směrem k druhým.³⁷ Avšak zaměříme-li se na původ naší transcendence, tedy dávání se druhým lidem, pak se nám naskytá otázka, kde se bere tato motivace dobra? Ve vymezení transcendence se nám nabízí ještě rovina vertikální pojednávající o zásadní změně zacílení našeho vědomí, a to od sebe k Bohu. Naše vědomí se tak přestává soustředit pouze na sebe samu a na vlastní rozvoj, ale jsme schopni vystoupit ze středu svého světa.

Střed je zde, domnívám se, zamýšlen jako dobro, které se stává hlavním motivem k tomu, že hlavní oblastí mého zájmu není jenom dobro nás samých, mé rodiny nebo mých přátel apod. - což by znamenalo směřování ke Středu v nás (tím je Bůh), ale také o dobro jako takové, dobro celého vesmíru z Boží perspektivy - což by znamenalo vyjítí ze sebe samých.³⁸ Odpověď na předchozí otázku, kde se bere naše hlavní motivace dobra, by tedy mohla být v krátkosti Bůh, jakožto zdroj všeho bytí a zdroj konečného Dobra, který je nazýván jako Střed v nás, ale i Střed a zdroj celého vesmíru, jehož dobro přirozeně napodobujeme.

V momentě, kdy dochází k obrácení se ke Zdroji, velkému Středu, a stává se toto obrácení plně vědomým, a především svobodně zvoleným, pak to znamená, že ho chápeme jako střed našeho vlastního života, a to ve směru vertikální sebe-transcendence, čímž dochází k radikálnímu obratu. Pojďme si krátce vysvětlit toto tvrzení. Fáze lidského života jsou totiž nezvratné a jasně vymezené v lineární posloupnosti, kde je hlavní směr od zdola vzhůru. Konkrétněji se tím myslí od dětství k dospělosti, následně skrze rostoucí sebevlastnictví, o kterém již víme, že znamená poznávání toho, kdo jsem. Další fází je aktivní sebe-sdílení a sebe-transcendence na horizontální rovině ve vztahu k jiným lidem. Víc a víc se dostáváme k fázi vertikální sebe-transcendence, ve které se přestáváme považovat za střed světa a otevíráme se již zmíněnému Středu a jeho proměňující síle.³⁹

³⁵ ARISTOTELÉS. *Politika*. 1.hnika, 1253a.

³⁶ Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 99.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 100.

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 102.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 105-107.

Jestliže nejen příroda, ale i člověk směřuje ke svému cíli, pak by popis člověka, bez jeho vztahu k transcenci, nebyl popisem úplným a člověk by tak bez tohoto vztahu nebyl celým. Z křesťanského hlediska není možné vysvětlovat lidský život bez základní dimenze lidského bytí, kterou je tíha přesažení sebe samé. Tato pralidská zkušenost je neustále prožívaná ve vnitřním neklidu, jako bolestná touha po totalitě a věčnosti, kterou je dle mého názoru právě poznání Boha v sobě samém.⁴⁰ Domnívám se, že si každá bytost alespoň jednou za život položila otázku po smyslu tohoto světa, ale i po smyslu své existence. Křesťané považují své bytí za vděčné bytí, jelikož jsou si vědomi toho, že život je dar. Jenomže dar je něco, s čím můžeme volně disponovat, tedy se ho i zřeknout. Proto je důležité, že křesťané jsou si především vědomi toho, že život chápou jako úkol, kterého se sami zříct nemohou (sebevražda).⁴¹ V takovém případě, kdy je člověk transcendován duchovně a má jeden konkrétní Střed (Boha), ve který věří, má dle mého názoru větší důvěru v sebe a život celkově a pro otázky po smyslu existence nachází své odpovědi snadněji.

Hlavní pointou této kapitoly je vertikální sebe-transcendence, která se zjevně netýká obvyklého vědomí každé duševně zralé osoby. Autor se domnívá, že někteří lidé dosahují duševní zralosti osoby, avšak si toho nejsou vědomi. Je to proces a cesta vstříc plnému rozvoji sebe sama jakožto osoby. Předpokládá se, že v první části života osoby je zaměření především na vlastní zdroje možností a schopností, na sebe-potvrzování a nalezení svého místa ve světě, krátce řečeno se jedná o získání pevného a jistého vědomí sebe sama. Jakmile se však ukotvíme s vědomím existence vlastní identity, ozve se z hlubin našeho „Já“ jakési volání, které nám poukáže na to, že pokud budeme žít stále stejně, nemůže rozvoj našeho „Já“ dojít k plnosti.⁴² Je to tedy jakási výzva k další fázi, a to nejdřív k sebe-sdílení a následně k duchovnímu růstu neboli transcenci.

V tomto kontextu vidím spojitost se sociální prací. Pokud tedy platí fakt, že v první části života je důležité potvrzení vlastního vědomí, které však získáváme skrze potvrzování, a nejen oceňování od druhých, jak jsme se již dočetli v textu výše, pak je tedy velmi pravděpodobné, že pokud si nejsme dostatečně vědomi svého „Já“ jako stabilního a uznávaného, pak stagnuji v jisté úrovni rozvoje a neposunu se dál na úroveň vertikální sebe-transcendence. To by znamenalo, že nevyjdu správně ze sebe samé směrem ke Zdroji (Bohu) a následně zpátky k sobě a svému Středu (Bůh v nás), jehož poznání a přijetí nám dává poznání Dobra jako takového, na němž participujeme. Pak tedy stagnuji v jisté úrovni bytí – hledání sebe samé a své identity, která by byla stálá, a nevím, co se životem, jelikož mě tato stagnace udržuje v jisté nervozitě a pocitu prázdnoty, ale bojím se postoupit výš na úroveň sebe-transcendence, která umožňuje vykročit dopředu z této stagnace, a to především z důvodu, že ještě nejsem úplně vyžralé „Já“.

Zkusím svou myšlenku vysvětlit srozumitelněji na příkladu klienta v sociální práci. Jestliže náš klient vyrůstá v rodině, která se ne vždy pozitivním přístupem a výchovou podílí na formování jeho osobnosti, pak je tedy zřejmé, že náš klient obtížnějším způsobem formuje svou identitu a své sebepojetí, které je v důsledku nejisté a plné pochybení. To by tedy v sociální práci mohlo znamenat, že stagnace klientů v jistých situacích zapříčiňuje nemožnost posunout se vpřed, což může pramenit z nejistého vědomí jejich „Já“, které jim nedovolí plného rozvoje jejich „Já“. Zůstanou tak zaseknutí v bludném kruhu při hledání vlastní identity, získávání svých schopností, možností,

⁴⁰ Srov. CAHA, A. *Autonomní morálka*, s. 122.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 123.

⁴² Srov. CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*, s. 105-107.

a nerozvíjí se na transcendentní úrovni, která nám dává poznat konečného Dobra, ve kterém se ukrývá také naděje.

I když jsem o Středu, Zdroji a Dobru mluvila jako o Bohu, každý si za Boha může dosadit to, co za svůj střed života považuje právě on sám. Sebe-transcendence je pravou a největší podstatou veškerého osobního rozvoje na vyšším stupni, ať už Boha považujeme za střed svého života, či nikoliv. Jedná se především o to, že pouze překročením lidské úrovně se můžeme stát plně lidmi. Pak nezáleží na tom, zda přemýšlíme nad nepoznaným a duchovním jako nad Bohem či jen připouštíme nějaké Nekonečno anebo cosi, co nás překračuje.

1.3.4. Lidská osoba v odpovědnosti

Slíbenou podkapitolou, která se v následujících řádcích bude věnovat odpovědnosti, si objasníme, proč se odpovědnost zasazuje do vztahového kontextu a otevře nám tak další kapitolu, která nahlédne do světa vztahů. Odpovědnosti bych také ráda poukázala na to, proč je vztahovost důležitá pro sociální práci a co to tedy znamená vztah v sociální práci v jeho základu z pohledu lidství.

V této části práce si vysvětlíme, co odpovědnost znamená. Odpovědnost úzce souvisí se svědomím, jelikož svědomí je soud našeho vlastního rozumu. Avšak nestačí se zodpovídat ze svého jednání pouze před vlastním rozumem. Důležité je zde také zodpovídání se někomu dalšímu, nějaké druhé osobě. Zde se nám lehce vykresluje tvrzení, že odpovědnost nutně musíme považovat za vztahový pojem. Dle mého názoru se jedná především o to, že pokud uděláme nějaký přečin, něco, co překračuje normu a víme, že tím ubližujeme druhým, ozve se v ideálním případě naše svědomí, které se našimi činy trápí. Jenže takto se neproviňujeme pouze proti sobě samým, ale proviňujeme se směrem k druhým bytostem. V odpovědném jednání totiž nejde o to dostat vlastnímu úsudku – být sobě soudcem i žalujícím, to by totiž znamenalo, že žalobce by v každém případě prohrál, ale jedná se zde také o to moci se před druhými zodpovídat. Právě i to, z čeho se člověk musí zodpovídat, není pouhou věcí, ale jedná se o chování. Člověk je tedy zodpovědný za své činy, které učiní svobodně. Z toho vyplývá, že nutnost odpovědnosti spočívá v tom, že se nejedná o „mrtvé“ objekty, ze kterých bychom se měli zodpovídat, ale o naše vlastní já, jež se v určitých situacích rozhodlo zachovat tak, anebo jinak. V případě, že bychom se zachovali vůči druhým nesprávně, znamená to, že musíme přiznat svou vinu a udělat tak první krok ke změně, kterým je zodpovídání se druhému člověku. Nestačí však pouze zodpovídat se ze svých činů a čekat na výrok soudce, v podobě druhé bytosti, jež naše chování jistým stylem hodnotí, ale musíme uznat své chybné jednání a uvědomit si tak, co jsme mohli udělat například jinak.⁴³ Odpovědnost spočívá tedy v tom, že jsme schopni přiznat vinu, zodpovídat se ze svého jednání a přebíráme tak zodpovědnost za svá svobodná rozhodnutí.

V sociální práci vnímám odpovědnost sociálního pracovníka vůči jeho klientům. Ztotožňuji se s názorem Lévinase, že každá bytost naléhá a žádá, aby byla uznána ve světě a aby mu byla uznána svébytnost existence v lidském společenství. Jinými slovy to lze popsat tak, že ať je člověk kýmkoliv, potřebuje v prvním řadě uznání lidskosti a jeho důležitosti ve světě. Lévinas tuto existenciální potřebnost a také ohroženost zahlédl v biblickém světě, a to konkrétně tak, že ať je člověk chudobný, sirotek, vdova či hladovějící tak v podstatě každá tato bytost potřebuje být nejen „něčím“, ale potřebuje být opravdu „někým“, jak před druhými, tak mezi nimi a také s nimi. Každá taková bytost si

⁴³ Srov. ROTTER, Hans. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 106–108.

žádá, aby s ní bylo zacházeno jako s člověkem, co je oproti nim například výš postavený.⁴⁴

Z pohledu sociálního pracovníka vidím právě souvislost v tomto tématu především v moment, kdy se k nám dostaví klient, který má všemožné nálepky či odborněji řečeno individuální vlastnosti, role, charakteristické znaky. Může být osobou bez přístřeší, může být Romem, který se potýká s rasismem, může být homosexuálem, ale v první a té nejdůležitější věci je člověkem, který touží po tom, být za člověka uznáván. Jako sociální pracovníci můžeme vyslechnout právě ono volání a žádost po uznání jeho lidskosti, že předmětem našeho vztahu nebude on jako „něco“, jako například osoba bez přístřeší, které pomáháme navrátit se do bezpečnějšího života, ale bude pro nás „někým“, koho přijímáme. Bude pro nás člověkem, který je stejně tak důležitou bytostí v celé existenci jako každá další bytost.

V tomto momentě vidím odpovědnost sociálního pracovníka ještě trochu z jiného úhlu pohledu. Jako sociální pracovník jsem odpovědná za druhého už jen tím, že za mnou přišel se svou bolestí, se svým problémem a sdílí ho se mnou, tudíž na svého klienta s mou odpovědností reaguji. Myslím si však, že sociální pracovník by si odpovědnosti jako takové měl být o něco více vědom. Být si vědom rozsahu celé odpovědnosti z pohledu lidství, ale také odpovědnosti z pozice profesionality. Zde však stojíme na tenkém ledě. Jsem odpovědná za své klienty, kterých se již nějakým způsobem dotýkám právě už jen tím, že vím o jejich bolesti a oni ji se mnou sdílí, ale musím si být také vědoma toho, že jsem v pozici a v roli pracovníka, který svým klientům má dopomoci, aby si sami klienti své odpovědnosti byli vědomi. Vstupuji s nimi do meziosobního vztahu, v němž беру člověka jako bytost, kterou přijímám a uznávám jako bytost, ale zároveň s ním vstupuji do vztahu profesionálního, který má své určité hranice. K popisu meziosobního vztahu s jistými hranicemi se dostaneme v následujících kapitolách práce.

Tuto podkapitolu bych ještě chtěla obohatit o jednu myšlenku vystihující odpovědnost, dle mého názoru, velmi přesahujícím způsobem. Lévinas popisuje otcovství jako ne čistě biologické, ale takové, že každý může cítit jisté otcovství vůči druhému. Můžeme brát na sebe jeho vinu, jeho starosti, trápení a být mu otcem tímto způsobem. Tak se syn může zbavit svého břemene, vždyť i Bůh je za otce.⁴⁵ Jako otce zde můžeme vnímat sebe či Boha a jako syna zde můžeme brát jakoukoliv bytost, která své břemeno v podobě bolesti a trápení nese. Krásu této myšlenky spatřuji v tom, že každý na světě také touží po tom, aby zde pro něj někdo byl, kdo by mu ono břemeno pomohl táhnout.

⁴⁴ Srov. LEVINAS, E. *Být pro druhého: dva rozhovory*, s. 11-13.

⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 24-25.

2. Význam mezilidských vztahů v životě člověka

V první kapitole bylo mým cílem poukázat na vztahovost osoby a vůbec charakterizovat osobu jako takovou ve vztahovém kontextu. I když mým původním záměrem bylo vymezení kapitol na osobu a následně na vztahy obecně, nemohu říct, že by byl takový záměr splnitelný. Ono totiž samotné poukázání na to, že skrze poznání druhého se poznáváme my sami, už samo o sobě hovoří o meziosobním vztahu. Buber o poznání vztahu hovoří v kontextu, že vztah nepoznáváme na základě vztahu člověka k nějaké věci, ale vztah poznáváme jedině ze vztahu mezi Já a Ty. Takové poznání druhého člověka pak znamená, že se vztahujeme k nezaměnitelné a jedinečné osobnosti.⁴⁶ Za důležitou zmínku považuji také fakt, který nám odhalí fenomén lásky, jenž vnímám jako životadárný cit, jehož existence, či na druhé straně její absence, stojí při zrodu všeho a neodmyslitelně tak i vztahu. Důležité je totiž vnímání individuality a také jedinečnosti každé osoby, o které jsem se již zmínila. Pokud tedy uznáme individualitu osoby, uvědomíme si také její jedinečnost a nezaměnitelnost, která je dána především tím, že je člověk svobodný. Pakliže patří individualita k charakteristice osoby a jejího života vůbec, zavádí nás to k jednání, které je jedinečné a tato jedinečnost osob je zřejmá v lásce. Nemilujeme někoho na základě jeho všeobecných vlastností, ale milujeme osoby právě v jejich jedinečnosti a ojedinělosti.⁴⁷ Byli bychom příliš bláhoví, kdybychom však mluvili pouze o lásce, citu původně tak čistém. Tak jako všechno má svá opozita, tak i lásce se přisuzuje neláska. Vysvětlení této nelásky, popření a nenávisti mě pouze utvrdilo v úsudku, že sama nenávist, ačkoliv je považována jako anti-komunikace mezi osobami, vysloveně křičí po komunikaci.⁴⁸ Vždyť tam, kde nebylo poznání lásky a přijetí jedinečnosti, se musí rodit prázdnota, strach, negace a nenávist. V následující kapitole bych ráda poukázala také na to, co znamená meziosobní vztah, který je základem veškerých vztahů a přístupu k osobám, a jaké jsou jeho podoby.

2.1. Předpoklady prosociálních vztahů

Zejména sociální psychologie se zabývá člověkem v sociálních souvislostech jeho života. Právě tyto souvislosti jsou tvořeny vztahy s druhými lidmi a jeho začlenění do různých pospolitostí, jako jsou sociální skupiny, určitá kultura apod., které ovlivňují jeho osobnost (vlastnosti, životní postoje, názorové orientace), ale také jeho rozvoj, chování a jednání, postavení ve společnosti apod.⁴⁹

Co vše znamená oblast mezilidských vztahů? V první řadě je důležité uvědomit si, že podstatnou část trávíme s druhými lidmi.⁵⁰ Uvádí se také, že člověk nemůže žít bez styku s druhými lidmi, protože většina lidí potřebuje blízkého partnera, přítele, ale také lékaře a v jistých případech si dovolím říct také sociální pracovníky, se kterými přicházejí alespoň po nějaký čas pravidelně do styku.⁵¹ Dokonce i když jsme sami, nedokážeme se od druhých lidí odmyslet, jelikož jsou stále v našem nitru. Tyto mezilidské vztahy se prezentují, pro nás již známým pojetím, jako Já a Ty, ale také si můžeme povšimnout, že

⁴⁶ Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 16.

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 20.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 21.

⁴⁹ Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s.188.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 188.

⁵¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 177.

užíváme termínu My, což značí jistou pospolitost, která je nazývána termínem *sociální skupiny*.⁵²

Základní formou odehrávání se vztahů je interakce a komunikace. Důležitým vymezením mezilidských vztahů je také zaměření se na projevy, které by svým směřováním a vyzněním měly být prosociální, jinými slovy posilující vzájemnost mezi lidmi. Takové projevy jsou pak charakterizované jako ohleduplnost, nápomocnost a opora poskytovaná druhým lidem. V opačném případě se jedná o vztahy antisociální, které jsou také pod jiným názvem jako odlidštěné, nebo dokonce nelidské.⁵³

Prosociální vztahy, tedy vztahy dobré, se zakládají na pocitech štěstí a životního zakotvení, ve kterém snadněji nalezneme vzájemné lidské souznění a oporu v náročných situacích. Vztahy, které můžeme jednoduše nazvat vztahy nevydařenými, jsou plné konfliktů, zklamání a pocity smutku a opuštěnosti. Nezbytné je však brát zřetel na to, že vztahy jsou navazovány a rozvíjejí se v různých podobách, kterým je zapotřebí věnovat pozornost, stejně tak je důležité vědět, že na utváření vztahů se podílí řada ovlivňujících faktorů.⁵⁴ Mezilidské vztahy se vyznačují jejich velkou rozmanitostí, jelikož je několik hlavních druhů, které je dobré rozlišovat a poukázat na jejich význam, v čem jsou podstatné a v čem se liší.⁵⁵

Jak jsem již uvedla výše, na utváření vztahů se podílí mnoho ovlivňujících faktorů. Jako jeden ze zmíněných faktorů také vnímám utváření vztahů již v raném dětství, kde se vztahům učíme a sbíráme zkušenosti, podle kterých pak budeme v dospělosti do vztahů vstupovat, jak o vztazích budeme uvažovat a jakým způsobem je budeme prožívat.⁵⁶

2.1.1. Zkušenost vztahu z raného dětství jakožto předpoklad pro utváření vztahů

Teoretici, jako je Bowlby, zkoumající takzvané připoutání, tvrdí, že první vztah, který dítě zažije, což bývá zpravidla s pečujícími osobami, tvoří základ našich vztahů v dospělosti. Podle jeho teorie si děti rozvíjejí na základě prvních vztahů takzvaný vnitřní pracovní model a příznačný typ připoutání. Tento model a typ ovlivňuje jejich vztahy, které utvoří v budoucnosti, protože staví na přesvědčení, které mají sami o sobě, o druhých lidech a o vztazích celkově.⁵⁷

Dle mého názoru se tato teorie částečně shoduje s východisky filozofů, jejichž pojetí o osobě jakožto Já a Ty jsme rozebrali v první kapitole. Jestliže se „Já“ poznává a utváří díky „Ty“, pak můžeme předpokládat, že se naše „Já“ stává částečně podobným „Ty“ vzhledem k tomu, že se od něho učíme. Podobné tvrzení, se kterým se ztotožňuji, hovoří v podstatě o tom stejném: „Každý člověk je zároveň tak trochu i ten druhý.“⁵⁸ To by znamenalo, že se tyto dvě teorie shodují také v tom, že se učíme i utvářením vztahů podle toho, jak se bylo vztahováno k nám samým. Samozřejmě o této problematice hovoří také odborná literatura, jako je například sociální psychologie, ve které se v jednom z jejich děl konkrétně od Nakonečného zmiňuje, že osobnost jedince se utváří a vyvíjí v interakci s matkou, jež mu předává zkušenosti, kterým se dítě učí a tyto zkušenosti jsou rozhodujícími i pro jeho utváření se v dospělosti.⁵⁹

⁵² Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 188.

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 188.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 188.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 190.

⁵⁶ Srov. WILLERTON, J., HOLT, N. a LEWIS, R. *Psychologie mezilidských vztahů*, s. 39.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 40.

⁵⁸ ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 79-80.

⁵⁹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 260.

Teorie připoutání podle Bowlbyho předpokládá, že první vztahy dětí jsou klíčové pro pochopení dalšího vývoje jedince. Právě v prvních vztazích se dítě učí tomu, co obnáší důvěra, láska a intimita a poznávají také jisté zákonitosti vztahů. Zajímavé také je, že ačkoliv se tato teorie zabývá především připoutáním v dětství, badatelé a teoretici dospěli k názoru, že pokud chceme porozumět vztahům dospělých, musíme nejdříve porozumět připoutání kojenců s jejich pečujícími osobami.⁶⁰

Vnitřní pracovní modely se budují na základě prvního a nejdůležitějšího vztahu s matkou či jakoukoliv jinou pečující osobou, se kterou je schopné dítě navázat mateřské pouto. V tomto důležitém vztahu si totiž dítě utváří názor, jak fungují vztahy obecně. Důležité jsou taktéž tři části vnitřního pracovního modelu, jimiž je *model self*, *model mateřské postavy* a *model vztahu mezi oběma proměnnými*. První část, tedy *model self*, je typická tím, že si dítě utváří představu o sobě podle vztahu s mateřskou postavou. Tato představa pak zahrnuje pojetí vlastní hodnoty vycházející z chování mateřské postavy právě k danému dítěti.⁶¹ Podobné tvrzení jsem již nastínila v řádcích výše, ve kterých jsem uvažovala nad spojitostí teorie připoutání a filozofickým uvažováním nad zrodem Já díky Ty. *Model mateřské postavy* znázorňuje zase to, jakou představu si dítě vytvoří o tom, nakolik může mateřské postavě důvěřovat či se na ni spolehnout, a to právě podle toho, v jaké míře naplňuje jeho potřebu útěchy a bezpečí. Dítě, které má za rodiče citlivé a vnímavé osoby, pak snáze dospěje k tomu, že může lidem důvěřovat a spolehnout se na ně. *Model vztahu mezi oběma proměnnými* znamená, že si dítě vytváří celkovou představu o fungování vztahů, o získávání podpory a také útěchy od druhých lidí.⁶²

Právě zdravé budování tohoto vnitřního pracovního modelu v dítěti je zásadní pro duševní zdraví jedince a vůbec duševní přizpůsobení jedince v dospělosti. Celkově tento model poskytuje dítěti jakýsi vzor, na jehož základě bude vytvářet další budoucí vztahy, a to také včetně partnerských.⁶³

Vhodným doplněním této teorie považují poukázání na opačný příklad, kdy se v dítěti buduje jakýsi úzkostný stav, který se utváří hlavně v období raného věku, kdy se dítě učí tzv. empatické zkušenosti, což znamená citový vztah k matce, na který jsme již poukázali. Tento citový vztah k matce je přímou zkušeností toho, jak bude naplněna dětská potřeba jistoty v následujících mezilidských vztazích. Jinými slovy se opět dostáváme k tvrzení, že takový vztah, jaký dítě zažije s matkou, se následně projevuje ve vztazích dalších, které dítě bude v budoucnu navazovat s druhými lidmi, a pokud dítě zažije nízkou úroveň empatie, pak se i taková zkušenost bude odrážet v jeho vztazích.⁶⁴

2.1.2. Láska jakožto životodárný cit

Než se pustíme do hlubšího poznávání vztahů, chtěla bych blíže specifikovat lásku, jak souvisí se vztahy a s námi bytostmi vůbec. Pokud bychom chtěli jednoznačně definovat lásku, asi bychom se nedobrali žádného popisu, který by vystihl vše, co láska znamená. Lewis popisuje lásku jako dávající a přijímající. Přičemž lásku dávající spatřuje v Bohu a lásku přijímající popisuje jako lásku, kterou jakožto osoby přijímáme.⁶⁵

⁶⁰ Srov. WILLERTON, J., HOLT, N., LEWIS, R. *Psychologie mezilidských vztahů*, s. 40.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 41.

⁶² Srov. Tamtéž, s. 41.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 42.

⁶⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 261.

⁶⁵ Srov. LEWIS, C. S. *Čtyři lásky*, s. 3.

Má láska své určité druhy, kategorie, rozdělení, nebo je láska ve své podstatě vždy stejná? Pro mě má láska zvláštní význam. Nyní se však zaměřím na to, jak je na lásku nahlíženo z různých úhlů pohledů.

V první řadě mě zaujal, zároveň ale značně rozhořčil, výklad lásky v sociální psychologii, kde termín lásky popisují pouze, dle mého názoru, „technickou“ terminologií, který sám postrádá hlubší cit. Tento výklad lásky zmíním v následujících řádcích. Neopovažuji si však tvrdit, že takový popis je nesprávný, či nedostatečný, jelikož samotný úvod kapitoly je podán tak, že je velmi problematické lásku popsat. Z pohledu této literatury spočívá problém definování lásky především v tom, že láska není jednotný, jednosměrný stav, spíše jako složitý mnohostranný jev, který je zažíván v nejrozmanitějších vztazích. Jako významné rozlišení lásky se považuje rozdíl mezi dvěma základními druhy lásky, a to vášnivou (erotickou) a přátelskou. Ve zkratce a bližším přiblížení znamená vášnivá láska pocítění silných emocí, sexuální touhu, a intenzivní zájem o druhého. Přátelská láska pak znamená mírnější, avšak stálejší vztah, který se vyznačuje mimo jiné pocitu vzájemné důvěry, závislosti a srdečnosti. Přátelská láska se oproti typicky krátkodobé romantické vášně liší také v tom, že je dlouhodobější a časem se prohlubuje.⁶⁶ Toto rozdělení na dva základní typy lásky chápu, avšak napadá mě otázka, copak vášnivá láska s druhou osobou nemůže být založena na lásce přátelské? Odpovědí může být, že samotná erotická přitažlivost není špatný druh lásky, ale sama o sobě nestačí. Aby byla opravdu lidská, musí se k ní přidat i vyšší (volní) láska, která zde znamená svobodné chtění dobra pro milovanou osobu, čímž se erotická láska dostane do správného kontextu a v důsledku ji to „posílí“.

Jak jsem již zmínila, není mi hodno soudit takové vymezení lásky, avšak velmi intenzivně mě napadají otázky vázající se k jejímu popisu. Tím, že má pro mě láska zvláštní význam, jsem myslela jedno obyčejné zamyšlení, na které se může zaměřit také každý z vás, kdo tyto řádky čte. Jak velký je rozměr lásky, citu, který je počátkem všeho a vycházející ze všeho, jako je například i úsměv darovaný cizímu člověku? Má láska vůbec nějaké hranice? Zamýšlím se nad tímto pojmem s odvahou neklást mu žádné hranice, jelikož si myslím, že hranice nemá. Obdobnou definicí lásky disponuje i křesťanská teologie, která chápe lásku jako nejvyšší z takzvaných vlitých ctností a skutečně ji chápe jako „ze shora neomezenou“. Co je tedy počátkem takového gesta, jako je úsměv darovaný cizímu člověku, kterého potkám na ulici, či obyčejná láskyplná myšlenka na děti trpící hladem, kdy v konečném důsledku nám ani jeden ze zmíněných lidí není známý či blízký, jak se v osobních vztazích předpokládá? Pro osobní vztahy je totiž příznačné, že se jedná o vztahy k individuálně význačným a nejbližším osobám pro jedince.⁶⁷

Biblické pojetí nejvýstižněji popsalo mé mínění o lásce. V biblickém chápání osoby znamená, že na druhého člověka pohlížíme jako na partnera Boha.⁶⁸ Jestliže předpokládáme, že jsme obrazy Boží, pak v každém druhém člověku spatřujeme Boha a mezilidský vztah s druhými osobami stojí na hodnotách lásky, lásky k bližnímu, a také lásky k Bohu.⁶⁹ Takové chápání by pak znamenalo, že se vztahují k druhým lidem s Boží láskou, jelikož v druhých spatřují Boha, stejně jako spatřují Boha v sobě. Takové přemýšlení nad pojmem láska zaštiťuje křesťanská etika, ta je považována za etiku lásky,

⁶⁶ Srov. ARONSON, E., ARONSON, J. *Tvor společenský*, s. 375.

⁶⁷ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., SOLLÁROVÁ, E. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*, s. 178.

⁶⁸ Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 10.

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 11.

protože „Bůh je láska“.⁷⁰ Pro zakotvení lásky v Bohu je důležitá Boží Trojice. To však neznamená, že by byli tři bohové. Jedná se o to, že v jediném Bohu je obsažena vztahová pluralita, která ale neruší jeho jedinnost. Tato Trojice je výchozím bodem veškeré křesťanské lásky a etiky. Trojice se navzájem ctí, vzájemně se naslouchají a pečují o sebe, což je důvod, proč všechny tyto činnosti souvisejí s láskou, která je součástí Boha i nás lidí. To nám také vysvětluje výše napsané tvrzení, že pokud jsme lidstvo obrazem Božím, pak naše vlastnosti jako např. starat se o druhé, vycházejí od počátku z lásky. V křesťanském myšlení je tedy vztah něčím zásadním a Božským, kdy se veškerá naše personalita a vztahovost odvíjí od personality a vztahovosti Boží.⁷¹

V první kapitole a to konkrétně v její podkapitole s názvem Lidský rozum jakožto schopnost pochopit jsou popisovány své zamýšlení se nad tím, jak si vysvětlují Dobro jakožto něco, co nás přitahuje a zároveň nás přivádí k něčemu hlubšímu, co překonává pouze materiální svět. Položila jsem v této části práce otázku, kde se bere vnitřní motivace jednat vůči druhým laskavě a také být například nápomocným pro druhé, a nyní jsem došla ke spojitosti s tímto tématem, a to v průběhu popisování lásky v biblickém pojetí. Zde spatřuji významné uvědomení si pro sociální práci a celkové vnímání klientů. V moment, kdy vstupuji do spolupráce s klientem, laskavěji řečeno s osobou, která si přichází pro pomoc, nevstupuji do této interakce na základě přátelského ani vášnivého vztahu. Vstupuji do tohoto vztahu výhradně a primárně s pojetím člověka v jeho jedinečnosti a potřebnosti, nikoliv na základě jeho vlastností, které by nám byly nějakým způsobem blízké, ale přijímám tuto bytost i s její minulostí, což je pro sociální práci stěžejní bod řešení klientovy zakázky, jelikož přítomnost podmiňuje minulost.⁷² Přistupuji k této „cizí“ osobě v podobě klienta jako ke svému bližnímu, v jehož podstatě bytí spatřuji obraz sebe. Domnívám se opět, že na začátku takového nesoudícího a přijímacího vztahu stojí láska, avšak nyní již s konkrétnější představou, a to láska jako k bližnímu svému takřikajíc láska nezištná, jejíž podmínkou je láska k sobě samému, což také doplňuje předchozí větu, ve které zmiňuji, že v druhém spatřuji obraz sebe a abychom mohli milovat druhého, je v první řadě důležité milovat sebe.⁷³

Mým záměrem bylo touto kapitolou poukázat na zdroj vztahů jakožto lásky, ale také poukázání na to, že ještě, než vznikne nějaký hlubší, popsateľný vztah, na samém zrodu stojí láska jako taková. Taková láska, je dle mého názoru, velmi důležitá i pro pojetí sociální práce, vzhledem k tomu, že v sociální práci je každý člověk brán jako individuální bytost v absolutním přijetí. Také bych ráda dodala, že na vysvětlení pojmu lásky jsem se vydala směrem spíše etickým, a to především z důvodu, že jsem chtěla poukázat na čistou lásku, a ne její kategorizování, o kterém vím, že existuje a má svůj jistý smysl, avšak pro zacílení mé práce není tolik podstatný.

⁷⁰ Srov. SCHIRRMACHER, T. *Morální odpovědnost: tři rozměry etického rozhodování - zákon, moudrost, svědomí*, s. 10.

⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 11.

⁷² Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 82.

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 82.

2.2. Základní druhy mezilidských vztahů

V následujících podkapitolách rozeberu nejzákladnější druhy mezilidských vztahů. Téměř v každém rozdělení vztahu dám do porovnání dva vylučující se vztahy, čímž samotné rozdělení získá své opodstatnění.

2.2.1. Osobní blízkost a vztah výkonově funkční

Do vztahů, které nazýváme osobními, se řadí především vztahy mezi členy rodiny, přáteli a důvěrnými známými. Takové vztahy nám dávají poznání, že nejsme sami a že máme někoho, koho máme rádi a na koho se také můžeme spolehnout. S takovými lidmi běžně hovoříme o věcech, které bychom jinému člověku neřekli. Osobní vztahy jsou zastoupeny zpravidla empatií, ohleduplností a důvěrou. Důležitým významem nabývají v moment, kdy nás osobní vztahy chrání před osamělostí, pocity marnosti a chrání nás v mnoha dalších situacích. Celkově nám osobní vztahy pomáhají spočinout v životní pohodě, dopracovávat se různých řešení v nepříznivých situacích a pomáhají nám v takových situacích hledat východiska. Hlavními znaky osobních vztahů jsou:⁷⁴

- *Interpersonalita*: aktéři vztahu na sebe navzájem působí, reagují a komunikují spolu jako s osobami, které mají své charakteristické vlastnosti, na které vzájemně berou ohledy a se kterými se navzájem vyrovnávají.⁷⁵
- *Vzájemná závislost*: tento pojem je chápán jako nejpodstatnější znak všech forem blízkých vztahů. Účast v osobním vztahu přináší jedinci jak pozitiva, tak i negativa. Ve vzájemné závislosti se hovoří o dvou pojmech souvisejících v utvoření mezilidského vztahu. Těmito pojmy je zisk, ale také cena, náklady, oběti, negativa, kterými jedinec „platí“ za udržení blízkého vztahu k jiné osobě. Ziskem je však pozitivní emocionální prožívání prospěchu, kterého jedinec dosahuje v tomto vztahu.⁷⁶ V kontextu vzájemné závislosti se také hovoří o tom, že členům vztahu na sobě záleží a existuje mezi nimi pouto, což jen potvrzuje to, že jim na sobě záleží, jelikož jeden pro druhého něco znamená, a proto je zde patrná snaha o to, že aktéři vztah udržují, posilují ho a chrání.⁷⁷ V případě, že se vztah prohlubuje, je pro něj typické, že se také zvyšuje vzájemná závislost a to může znamenat, že myšlenky, jednání i pocity jednoho partnera působí na život obou a jejich cesty se tak stále více proplétají.⁷⁸
- *Uspokojování/naplňování potřeb*: jedná se o uspokojování potřeb, a to zejména potřeba blízkosti, oddanosti, spolehnutí a důvěry, vděčnosti nebo také sdílení společných problémů a s tím související poskytování si podpory.⁷⁹

Vztahy osobní blízkosti jsou velmi často neformální, což jinými slovy znamená, že se vzájemné utváření vztahu vyznačuje především zájmem jednoho člověka o druhého.⁸⁰ Můžeme také předpokládat, že v blízkém vztahu je významná také důvěra, která se projevuje například „sebeodhalováním“. Toto „sebeodhalování“ znamená, že

⁷⁴ Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 191.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 191.

⁷⁶ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., SOLLÁROVÁ, E. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*, s. 178.

⁷⁷ Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 191.

⁷⁸ Srov. WILLERTON, J., HOLT, N., LEWIS, R. *Psychologie mezilidských vztahů*, s. 67.

⁷⁹ Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 191.

⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 191.

vztahovému partnerovi sdělujeme osobní informace nabývající osobnějšiho a intimnějšího rázu, čímž se překračuje úroveň běžného, povrchního kontaktu.⁸¹ Na rozdíl od toho *vztahy výkonově funkční* se vyznačují tím, že se jedná primárně o funkci, kterou osoby ve vzájemnosti vykonávají, nikoliv nejde primárně o osoby, kterým na sobě záleží jako na individuálních bytostech. Takové vztahy jsou nejčastěji zaměstnanecké, jsou určovány nadřízeností a podřízeností či pracovní náplní atd. Tyto vztahy jsou pak označovány jako formální, v nichž se nelze chovat podle osobního rozpoložení a nepředpokládáme tak pochopení ze strany druhých, jelikož chování jako takové má v tomto vztahu patřičnou formu řídicí se právě formálním principem.⁸²

2.2.2. Zvnitřněný vztah oproti vztahu distancovanému

Takzvané *zvnitřněné vztahy* popisují vztah, který se stává vnitřní skutečností či zkušeností. Nejedná se pouze o vnější skutečnost nebo děj mezi „mnou“ a „tebou“. Dokonce i když partner není přítomen fyzicky, nebo může být i mrtev, je vztah přítomen jako něco niterného a je také vnitřně zavazující. Příkladem může být moment, kdy se jedinec rozhoduje v nějaké situaci, jak se zachová, kde může být rozhodujícím kritériem to, co by si o tom pomyslel, například autorem zmíněný otec. Do této role však můžeme podle svých představ dosadit kohokoliv, koho uznáváme jako důležitou autoritu. Jinými slovy se tento vztah nazývá také vztah referenční, což znamená, že se jedná o takový vztah, který je nám natolik cenný, že od něho odvozují, co je správné, důležité a co ne. Významným příkladem autor zmiňuje také Freudovu psychoanalýzu, která takové rozhodování popisuje klíčovým momentem ve vývoji osobnosti při zrodu jeho vnitřního Superega (Nadja). Dítě, které se neúspěšně vyrovnává s požadavky rodičů, následně zvnitřňuje rodičův pohled na sebe samu, a tím se utváří jeho vztah k sobě. Takový pohled a vztah k sobě samému se pak stává hlavní dominantou při rozhodování, vytváření morálních zásad, sebeovládání a také svědomí.⁸³

Naproti vztahům zvnitřněným stojí vztahy *distancované*, jejichž definice je poněkud zajímavá. Jedinci si v tomto druhu vztahu udržují vůči svému vztahovému partnerovi odstup, brání se mu, aby tomuto vztahu „nepropadl“ a nedostal se mu pod kůži, což by znamenalo, že by ho mohl ovládat. To však neznamená, že by jedinci na takovém vztahu nezáleželo a nechtěl by jej udržovat, jelikož mu i takový vztah může přinášet různé výhody. Takže se jedná o vztah, ke kterému má jedinec kritický a distancovaný postoj, avšak na druhé straně se objevuje pocit, že si tento vztah musí udržet, kvůli jistým výhodám, které mu vztah přináší.⁸⁴

⁸¹ Srov. WILLERTON, J., HOLT, N., LEWIS, R. *Psychologie mezilidských vztahů*, s. 67.

⁸² Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 191-192.

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 192.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 192-193.

2.2.3. Vztahy zprostředkované

Vztahy *zprostředkované*, tedy jinými slovy nepřímé, se charakterizují tím, že jsou zprostředkovány druhými lidmi, ke kterým se však pojíme bezprostředně a známe se s nimi osobně. Takovým příkladem může být pro nás jakákoliv jiná osoba, kterou osobně neznáme, avšak nás jistým způsobem oslovuje či se o její osobu zajímáme, jelikož je nám něčím blízká nebo pro nás zajímavá. O takových lidech si můžeme zjišťovat informace od lidí druhých, které takové osoby znají. Vytváříme si tak široký okruh vztahů s lidmi, s nimiž nemáme osobní zkušenost, přesto však ovlivňují naše životy, jelikož se mohou stát pro náš život důležitými osobami, mohou nás obohatit o mínění, co je dobré a co špatné v rámci společenského vystupování. Nejen druzí lidé mají vliv na utváření zprostředkovaných vztahů, ale jsou jimi také média, která se na takovém utváření vztahů značně podílejí. V tomto případě se jedná o zprostředkování virtuální skrze televizi, internet, noviny, časopisy, literaturu apod. Zmíněné zdroje nám prezentují virtuální svět, ve kterém si spřádáme síť vztahů, jež nejsou reálné, avšak mohou být velmi účinné. Rizikem virtuálních vztahů bývá takzvané přehlušení vztahů reálných, jelikož ve virtuálním světě je možné identifikovat se s jakoukoliv bytostí nabízející nám velký rozměr jejich vlastností či celkově způsob jejich prezentace. Na těchto uznávaných vlastnostech se může člověk stát až závislým, jelikož začíná ztrácet reflektující odstup a reálný svět už nebude natolik zajímavým světem, jako svět virtuální, kde jde možné téměř vše.⁸⁵

2.2.4. Podoby posilujících vztahů, a naopak důsledek vztahů oslabujících

Literatura poukazuje na to, že v předešlém výkladu základních druhů vztahů jsme si všimli, že vztahy mohou na jedince, jeho chování a osobnost působit jak kladně, tak ale také negativně. Vztahy, které považujeme za kladné, se nazývají vztahy *posilující: aktivizující, facilitující, protektivní*. Pro pochopení si pojdme krátce představit, co se skrývá pod těmito názvy.⁸⁶

- *Aktivizující*: Jedná se o vztahy, které jedinci pomáhají realizovat se skrze druhou osobu či osoby, což ho vyvede z jeho pasivity, trpného snášení neúspěchu, stavu bezmoci apod. Právě díky aktivizujícímu vztahu se jedinec odhodlává jednat, postavit se situaci čelem, věřit v úspěch atd. Myslím si, že pokud v nás někdo věří a dopomáhá nám k tomu, abychom si věřili my sami, pak pomalými kroky nabíráme své síly, které nám napomáhají překonávat nejrůznější nezdary.⁸⁷
- *Facilitující*: Vztah, který dodává jedinci sílu překonávat úkolové situace a umožňuje mu tak podat vyšší výkon. O tomto vztahu se zmiňujeme také tehdy, když je nám skrze tento vztah pomáháno k využívání naší potenciality podat dobrý výkon nebo zlepšit svůj výkon. V literatuře je uveden příklad učitele a jeho žáka, u kterého si učitel všimá značných nedostatků v jeho prospěchu. Tento učitel však věří svému žákovi, že je schopen svůj prospěch výrazně zlepšit, a tak si všimá jeho úspěchů, za které ho chválí a dává mu znát jeho zájem o zlepšení se. Ve velké pravděpodobnosti tak učitel napomáhá svému žákovi ke zmíněnému zlepšení se v učivu.⁸⁸ V tomto kontextu mě napadá podobný příklad, akorát v sociální práci, kdy stejnou silou budu věřit svému klientovi, kterému taktéž

⁸⁵ Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 193.

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 194.

⁸⁷ Srov. Tamtéž, s. 194.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 194.

budu poskytovat oporu, podporu a v neposlední řadě svůj zájem o něj a jeho zlepšení situace.⁸⁹

- *Protektivní*: To jsou vztahy napomáhající jedinci čelit faktorům, které jej zbavují odolnosti. Charakterizují se tím, že posilují sebedůvěru jedince především v tom, že ho ubezpečují, že je v jeho silách úspěšně hledat cesty z jeho potíží. Také jsou význačné v poskytování opory, čímž má jedinec pocit, že není sám a že když si neví rady, má někoho, na koho se může obrátit. Důležitou charakteristikou je také to, že protektivní vztahy podporují jedincovu reflexi, což má v důsledku takový efekt, že jedinec si je díky takové podpoře vědom příčin minulých nezdarů, ale i úspěchů a pomáhá to k vytváření si strategie, jak překonávat nezdary, a tím se zvyšuje šance pro úspěchy. Posilují také odvahu jedince brát zodpovědnost za své činy.⁹⁰

Do druhé kategorie řadíme vztahy *oslabující, poškozující a omezující*. Jistě již z názvu si můžeme utvořit jistý názor o těchto vztazích. Jsou to především vztahy, ve kterých není vzájemná důvěra, ba naopak se objevují časté konflikty, podezíravost, nevypočitatelné chování, náládovost, trvalá nespokojenost a nezhojitelné zklamání. Poškozující vztah má vliv především na slabšího a závislejšího jedince, pro kterého je vztah hodnotnějším a který se cítí být obětí toho druhého. Cítí se být odkázán na to, co druhý udělá, jak se zachová apod. Taková závislost se může projevat v psychosomatické rovině a dochází tak k poruchám, jako je například porucha příjmu potravy, deprese apod. Tudiž zde nabírají poškozující vztahy svého názvu.⁹¹

Vztahy jsou velmi důležitou součástí našeho života, jak jsme již mohli poznat z předcházejících informací. Přibývají také důkazy o tom, že prožívání vztahů má vliv na naše zdraví, a to jak pozitivně, tak i negativně. Takové tvrzení nám shrne citace z knihy od Willertonové: „dobré vztahy působí jako vitaminy, naopak ty špatné jako jed“.⁹²

Touto kapitolou jsme si pojmenovali základní druhy mezilidských vztahů a jejich hlavní významy. Co považuji za důležité je, že každý vztah má nějaký vliv na člověka a co je ještě důležitější, že to, jaké vztahy zažívá jedinec v raném vývoji, následně formuje jeho zkušenost se vztahy, a že s touto zkušeností se také v průběhu života vztahuje k druhým lidem. Pro sociální práci tuto podkapitolu vnímám jako předpřípravu a předporozumění, jak důležitá je vztahovost lidí k druhým lidem a neméně pak k sociálním pracovníkům. Vyrozuměním toho, že lidé pouze nakládají s poznanými skutečnostmi, jako je porozumění vztahu, sebedůvěra a důvěra v druhé lidi, mi pomohlo uvědomit si, že každý klient do vztahu se sociálním pracovníkem vchází v takové formě, jedné a té nejlepší, jakou znají a jakou umějí.

⁸⁹ Srov. HELUS, Z. *Úvod do psychologie*, s. 194.

⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 194.

⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 195.

⁹² WILLERTON, J., HOLT, N., LEWIS, R. *Psychologie mezilidských vztahů*, s. 120.

3. Vztah jako nástroj sociální práce

V následující kapitole bych chtěla zdůraznit, proč je vztah pro sociální práci klíčový a jaké má důležité atributy, na kterých efektivní vztah stojí. Nejenom, že vztah má více typů, ale je také důležité připomenout, že vztah nemusí být vždy pomáhající. Z tohoto důvodu v následující kapitole budu zmiňovat, co takový pomáhající vztah znamená a jak ho vytvořit. Nenabídnou však přesný návod na vytvoření takového pomáhajícího vztahu, spíše jako reflektující otázky formulované Rogersem, se kterými by měl sociální pracovník umět pracovat. Důležitá zmínka se týká toho, jaké podobě vztahu se budu nadále věnovat. Vzhledem k tomu, že sociální práce stojí především na vztahu mezi osobami, jak se již dozvíme v následujících řádcích, je důležité přiznat, že vztahy se objevují v různých úrovních. Neméně důležité jsou totiž vztahy mezi kolegy či například mezi klienty navzájem. Pro svou práci jsem však vybrala rovinu vztahu mezi pracovníkem a klientem, který vnímám jako jakýsi nástroj sociální pomoci. Nejenom vztah mezi těmito dvěma osobami je hybatelem osobní změny klienta, ale také vztahové prostředí, které sociální pracovník vytváří, má svůj podíl na utváření dobrého pomáhajícího vztahu.

3.1. Proč je vztah v sociální práci klíčový

Spolupráce sociálního pracovníka a klienta se zakládá na vztahu pomáhajícího a toho, kdo pomoc potřebuje. Takto ze široka by se dala definovat důležitost vztahu v sociální práci, ve které je vztah v neposlední řadě klíčový. Vztah ke klientovi v pomáhajících profesích, jejíž součástí je také sociální práce, tvoří podstatnou složku samotného povolání. Takovému vztahu rozumíme jako interpersonálnímu vztahu mezi pracovníkem a klientem, který je uvolněný, nenucený, dobrovolný a se vzájemnou důvěrou.⁹³ V první větě bylo nastíněno, jak do vztahu obě role vstupují, jedna strana je pomáhající, a druhá strana je ta, která si o pomoc žádá. Výchozím atributem sociální práce je považována právě pomoc, která tuto profesi vymezuje a na jejímž základu stojí. Pomoci se dá také rozumět jako sociální činnosti s hlavním cílem postarat se o ty členy společnosti, kteří si v některých fázích života nejsou schopni pomoci sami a ani s podporou svého nejbližšího okolí. Pomoc můžeme také chápat jako činnost realizovanou v prospěch někoho jiného se záměrem k jeho uspokojení či jinými slovy, zlepšení jeho situace.⁹⁴

Chaloupková do sociální práce přináší zajímavý koncept vyjadřující úlohy sociální práce. Koncept je popsán třemi slovy a to konkrétně – podpora, pomoc, péče = starostlivost.⁹⁵ Konkrétně slovo péče má velmi zajímavý vztahový rámec, jehož význam popisuje etika péče. Považuji tedy za zajímavý popis to, co při pečování o druhou osobu znamená vztah: „Ve stejné míře, v jaké je péče výkonem, je i vztahem..., výkon péče je bytostně vztahový.“⁹⁶

Nejenom, že sociální pracovník vstupuje do jaksi specifického vztahu se svým klientem, sociální pracovník se také profesionálně zabývá lidskými vztahy v rámci podpory sociálního fungování klienta v situaci, ve které nejsou schopni pomoci si vlastními silami. Úkolem sociálního pracovníka je pomáhat lidem, kteří se snaží o zvládnutí problémů ve fungování a v interakcích s jejich sociálním prostředím, což ve

⁹³ Srov. BRNULA, P. *Sociální práce: dějiny, teorie a metody*, s. 227.

⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 25.

⁹⁵ Srov. Tamtéž, s. 25.

⁹⁶ HELD, V. *Etika péče: osobní, politická a globální*, s. 65.

zkratce znamená v klientových vztazích k sociálnímu prostředí.⁹⁷ Tudíž je více než zřejmé, že sociální práce stojí na vztazích, a to jak na vztahu směrem ke klientovi, tak na vztazích směrem od klienta k jeho sociálnímu prostředí, které je často ohniskem klientových potíží.

V první kapitole této práce bylo objasněno, jak se naše „Já“ utváří a vzniká. Výsledkem takového zamyšlení se nad tím, jak naše „Já“ vzniká, je uvědomění si faktu, že naše „Já“ vzniká díky druhému člověku. Bylo poukázáno také na socializaci jedinců, ve které dochází k učení se normám a také pochopení konceptu vztahů. V závěru této první kapitoly bylo shrnuto, že tím, kým jsme, jsme částečně díky vlivu prostředí, ve kterém žijeme. Toto připomenutí již shrnutých informací dodává tématu vztahů v sociální práci jakési předporozumění, proč se hovoří o tom, že častým východiskem klientových potíží jsou právě jeho vztahy.

Definice sociálního fungování jasně dodává na významu předchozích vět: „schopnost lidí provádět úkoly denního života a angažovat se ve vztazích k jiným lidem způsobem, který je uspokojivý jak pro ně samé, tak pro druhé a odpovídá potřebám organizované komunity.“⁹⁸

Podstatné je taktéž to, že v pomáhajících profesích na rozdíl od jiných povolání hraje roli klíčový prvek, kterým je právě vztah mezi profesionálem a jeho klientem.⁹⁹

Sociální pracovníci se často setkávají s lidmi, kteří se nachází v nouzi a zpravidla potřebují víc než pouhou slušnost pracovníka. To, co klient především potřebuje, je soucit, přijetí, spoluúčast, porozumění a pocit, že pro pomáhajícího pracovníka není na obtíž a že ho pracovník neodsuzuje. Klient také potřebuje důvěřovat, cítit se bezpečný a přijímaný.¹⁰⁰ To jsou poměrně velké nároky na dovednosti sociálního pracovníka, kterým se však ve škole většinou neučí. Jenomže pokud pracovník nebude pracovat i s tímto vztahovým rámcem, pak se jeho práce stává pouhým výkonem svěřených pravomocí.¹⁰¹ Takoví pracovníci zastávají přístup *neangažovaného pracovníka*, jenž do spolupráce s osobou vyžadující pomoc vstupuje bez osobního zájmu o klienta. Vztah bez osobního zájmu se projevuje především v již zmíněném přebírání svěřených pravomocí, avšak pracovník nestojí o to, aby se stal klientovým opěrným bodem při řešení jeho problémů, s nimiž si neví rady. Dochází také k okamžikům, kdy může být i mnohem horší vztah ke klientovi než jen neutrální. Takový vztah je pak zejména specifický tím, že ani po slušném chování, které vyžadujeme po téměř každé osobě, natož pak po pomáhajícímu profesionálovi, není ani stopy. Naproti tomu je zde také způsob přístupu *angažovaného pracovníka*, který se jediný může stát nositelem změny. Kopřiva poukazuje na měnící se svět v současné době, kdy jsme stále více obklopeni technikou, umělým světem apod., ve kterém se vytrácí kontakt s „přírodou“, jež je obsažena v citech, v kontaktu s tělem, a v odevzdávání se. Důležité hodnoty se týkají výkonu, úspěchu a sebekontroly. V takovém světě, který klade důraz na výkon a úspěch, je vítané, když se potkáme s něčím mimo tyto hodnoty, s něčím, co se týká života, přírody atd. Takové vyhledávání kontaktu ve své práci však náleží jen angažovaným pracovníkům. Stručně řečeno jde především o to, že angažovaný pracovník vidí svou práci jako smysluplnou, přemýšlí nad člověkem a celkově nad perspektivami lidstva i celé planety.¹⁰²

⁹⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, s. 184.

⁹⁸ Tamtéž, s. 186.

⁹⁹ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, s. 14.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 15.

¹⁰¹ Srov. Tamtéž, s. 15.

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 17.

Z krátkého představení dvou postojů sociálních pracovníků a jejich přístupu ke klientům je zřejmé, jakou roli ve spolupráci hraje vztah, který buď neobsahuje jisté osobní nasazení, či v druhém případě je sociální pracovník angažován a do smyslu své práce zaujat i svou osobou. Samotný vztah jako takový nestačí, je třeba dívat se na podobu tohoto vztahu, protože samotný vztah ještě nic neznamena. Jistou podobu nám nabídlo poukázání na angažovaného pracovníka oproti neangažovanému, z čehož je zřejmé, že ne každá podoba vztahu je pro spolupráci sociálního pracovníka s klientem prospěšná.

To, že sociální práce stojí na vztahu, bylo již v této kapitole několikrát obřadně podloženo. Jenže o jakém vztahu se hovoří? Co vůbec znamená vztah mezi profesionálním pracovníkem a klientem a čím se takový vztah vyznačuje? Nejenom na tyto otázky odpoví následující podkapitoly.

3.2. Důležité faktory vztahu v sociální práci

Brnula uvádí, že pokud není možné utvořit vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, pak takový pracovník nemůže svému klientovi poskytnout žádnou pomoc. To je poměrně výstižné upozornění na důležitost takového vztahu, ve kterém je kladen důraz především na rovnost mezi pracovníkem a jeho klientem, jež by měla být stejná jako ve vztahu člověka s člověkem. Z toho vyplývá, že by pracovník neměl zneužívat své postavení a moci ve vztahu s klientem, i přesto, že pracovník jistou moc má. Ta je mu však přidělena institucí, ve které pracuje.¹⁰³

Stejně, jako jsme si popsali mezilidské vztahy v předchozí kapitole a jejich pozitivní či negativní důsledky na člověka samotného, hovoříme o tomto pozitivním/negativním vlivu na klienta také ve vztahu s pracovníkem, který může vstupovat do vztahu v obou případech.

Úkolem sociálního pracovníka je však vstupovat do vztahu s vyjadřováním určitých základních postojů a hodnot bez ohledu na to, zda je mu klient sympatický, či nikoliv. Mezi tyto klíčové postoje a hodnoty se řadí: *individualizace, nehodnotící postoj, respektování práva na sebeurčení, zachování důvěrnosti vztahu, kontrolovaná emoční angažovanost, vyjadřování pocitů a akceptace*.¹⁰⁴ Vyjmenované postoje a pocity jsou shrnutím principů, které však obohatím i jinými pohledy a teoriemi přesahující čistě použití principů pro efektivnost sociální práce. Těmito pohledy a teoriemi myslím již jednou napsaný pohled na vztah skrze filozofické přemýšlení, které jsme rozebírali v první kapitole, a jejich propojení se sociální prací považuji za důležité.

¹⁰³ Srov. BRNULA, P. *Sociální práce: dějiny, teorie a metody*, s. 227.

¹⁰⁴ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 46.

3.2.1. Individualizace

Sociální pracovník by měl ve vztahu ke klientovi odložit všechny předsudky a stereotypy, jelikož každý klient má své vlastní jedinečné zkušenosti. Individuální přístup tak uznává vlastní jedinečné kvality osobnosti klienta.¹⁰⁵ Důsledkem individualizace, o kterou by měl sociální pracovník ve spolupráci s klientem usilovat, je však individualita osoby jako taková. Pohledem etiky na individualitu se nám odkrývá chápání osoby jako jedinečné a nezaměnitelné osoby, která má také svou jedinečnou důstojnost.¹⁰⁶ Sociální pracovník by tak v první řadě měl být schopen přijímat a chápat individualitu každé osoby, aby pak s takovým pochopením vykonával i svou profesi. V sociální práci vnímáme klienta s úctou, jako partnera, a nikoliv jako méněcennou osobu, právě proto, že jsme v roli pomáhajícího. Právě takové přistupování ke klientovi s úctou však dle mého názoru podmiňuje nejprve uvědomění si toho, že každá bytost je jedinečná, nezaměnitelná a v neposlední řadě svobodná. S takovými informacemi o pochopení individuality osoby jsme pracovali již v první kapitole, jež byla jakýmsi předurčením toho, jak vnímat osoby kolem sebe. Ve filozofickém pohledu na přijetí osoby a její jedinečnosti vidím důležitou spojitost se sociální prací, jelikož každý klient je osobou jedinečnou a pro sociální práci je takové chápání osob, dle mého názoru, velmi důležité. Individualita je také chápána v kontextu mravního rozhodování jedinců, ve kterém vidím souvislost se sociální prací. Jestliže uznáme fakt, že každý člověk je výjimečný a není opakovatelný, nelze posléze uplatnit obecný rámec postoje či pochopení klientů, jelikož každý klient, tedy každá lidská osoba obecně, prožila jiný proces seberealizace, ve které se formovalo jejich „Já“. Pojem seberealizace byl taktéž nastíněn v první kapitole, v rámci které jsme přemýšleli o vzniku našeho „Já“. Důležité tedy je, abychom klienta a jeho situaci, na kterou reaguje svým vlastním způsobem, posuzovali individuálně. Záleží totiž na konkrétní situaci, v níž se klient ocitnul, na lidech, ke kterým se v průběhu života vztahoval a nadále vztahuje, jelikož takoví lidé se podíleli na jeho utvoření „Já“. Je tedy nutné pochopit celý příběh klienta s jeho minulostí, přítomností, ale i s vzhledem do budoucnosti. Jak však tvrdí Brnula, je důležité zachovat stejné hodnoty v každém individuálním vztahu a dát tak prostor klientovi, aby si sám vytvořil jeho hloubku a důvěru.¹⁰⁷

Další inspiraci můžeme najít v myšlení Lévinasově, které popisoval, že každá osoba potřebuje být „někým“ a ne pouze „něčím“, čímž můžeme v sociální práci shledávat jisté role klientů, jako je např. Rom, osoba bez přístřeší nebo například dítě s rizikovým chováním.¹⁰⁸ Pokud bychom svého klienta posuzovali pouze podle takových rolí, pak bychom zcela jistě popírali jejich hodnotu jakožto bytosti, která je individuální, jedinečná a každá výjimečná. Východiskem z filozofického myšlení můžeme pro sociální práci považovat to, že každá bytost potřebuje, aby s ní bylo zacházeno jako s člověkem. Důležité je také, aby sociální pracovník, který je z jistého pohledu mocnější než klient, si byl stále vědom toho, že není ničím jiným než takovou osobou jako klient.

¹⁰⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 37.

¹⁰⁶ Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 20.

¹⁰⁷ Srov. BRNULA, P. *Sociální práce: dějiny, teorie a metody*, s. 228.

¹⁰⁸ Srov. LEVINAS, E. *Být pro druhého: dva rozhovory*, s. 24-25.

3.2.2. Nehodnotící postoj

V nehodnotícím postoji se jedná především o to, že pracovníkovou úlohou není posuzování morální úrovně klienta. Jinými slovy také můžeme zmínit, že pracovník by neměl moralizovat, tedy nepřipisovat klientovi vinu. To, co pracovník může a de facto se od něj také očekává, je posuzování klientova hodnotového systému a postojů. To však znamená, že pracovník nehodnotí klientovu osobnost, ale pouze jeho jednání, postoje apod.¹⁰⁹ Sociální pracovník se tak na jedné straně vyhýbá moralizujícího odsouzení klienta, ale na straně druhé může zpochybňovat klientovu racionalizaci a omlouvání např. jeho nebezpečného chování, což není o morálním soudu, ale o profesionálním výkonu daného pracovníka, který je takovým přístupem pověřen.¹¹⁰

Nehodnotící postoj však vnímám také v tom, o čem jsem hovořila již v první kapitole. První kapitola je celkově zaměřena na přijetí člověka a jeho individuality, což považuji i za základ nesoudícího postoje. Připomeňme si socializaci, která poukazuje na přebírání hodnot a následného chování, kterému se však jedinec naučil v rámci výchovy, a také v rámci jeho vztahů, které během života utvořil. Takovéto pochopení pomůže k přijetí klienta jako osoby. Domnívám se tedy, že o to více je důležité přijímat klienta v jeho „celku“ s nesoudícím postojem.

3.2.3. Respektování práva na sebeurčení

Sociální pracovník je povinen respektovat klientovo právo a potřebu svobodně se rozhodovat a vybírat si mezi možnostmi. Znamená to, že pracovník respektuje klientova přání, práva, schopnost sebepoznání a odpovědnost za vlastní činy. Avšak jak bylo nastíněno v odstavci výše, nejedná se o to, že pracovník bude podporovat jakékoliv přání klienta. Samozřejmě má sociální pracovník právo a mnohdy také povinnost upozorňovat klienta na možné důsledky jeho činů.¹¹¹

Etika za předpoklad pro službu druhému považuje sebeúctu a sebeuplatnění. Sebeuplatnění můžeme podporovat, a především pak respektovat ve svobodném rozhodnutí jedince. Rotter pojednává o otázce mravního závazku pomoci vůči bližnímu. Jestliže tedy v sociální práci budeme předpokládat, že každý klient je náš bližní, jinými slovy můžeme říct také potřebný, který si o pomoc žádá, pak je náš závazek pomoci pouze natolik velkým, do jaké míry si samotný klient pomoci nechá. Pokud nabídnutou pomoc odmítne, pak zaniká také naše povinnost. V takovém výroku vidím velké právo na sebeurčení, jelikož klient má také právo na odmítnutí pomoci, jelikož nemusí být ve stadiu nebo také v dostatečném stupni realizace svého „Já“, ve které by pomoc považoval za důležitou a potřebnou.¹¹²

Pokud bychom předpokládali, že osoba, jak byla popsána již v první kapitole, je schopna uvědomovat si sebe sama a tím je tzv. svým vlastním pánem, pak je právo na sebeurčení díky takovému pohledu na osobu samozřejmým. Vycházím tedy z toho, že osoba, pokud je schopna pojmenovat svoje „Já“, je také schopna uvědomovat si svou svobodnou vůli, díky které si uvědomuje svou zodpovědnost. Nicméně důležitým faktem pro hlubší pochopení práva na sebeurčení spatřuji v tom, že z filozofického hlediska je osoba schopna pojmenování své osoby, je svým vlastním pánem, tudíž má také plné právo na to, aby určovala to, kým je a kým bude.

¹⁰⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 37.

¹¹⁰ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 46.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, s. 46.

¹¹² Srov. ROTTER, H. *Osoba a etika: k základům morální teologie*, s. 28.

3.2.4. Důvěra a její zachování ve vztahu

Důvěra je všeobecně nejzákladnějším a nejdůležitějším momentem v mezilidských vztazích. V sociální práci však mluvíme také o důvěře v kontextu svěřování osobních informací klientů pracovníkovi, který by měl se svěřenými informacemi zacházet s maximální důvěrností. Mohou nastat momenty, kdy sociální pracovník nutně potřebuje sdělené informace předat jinému kolegovi či informace sdílet s jinými odborníky. V každém případě by měl klient vědět, zda jeho informace budou sdělovány jiným osobám a také by měl vědět, kdy k tomu dojde, jak a proč. Důležitá je informovanost klienta, že pracovníci jsou vázáni mlčenlivostí, tudíž by se nemělo stávat, že informace sdělené klientem budou nějakým způsobem zneužity.¹¹³ Takové zachování důvěrnosti je vzhledem k praxi sociální práce velmi významné, a pro klienty často uklidňující. Vědomí toho, že pracovníci jsou vázáni mlčenlivostí často klienty přesvědčí o tom, že danému pracovníkovi/organizaci mohou věřit. Avšak zachování důvěrnosti není totéž, co samotná důvěra ve vztahu.

Za zmínku zde stojí připomenout si, jak může být vnímán projev důvěry, který jsme rozebrali v druhé kapitole. Důvěru můžeme spatřit v takzvaném sebeodhalování se. Tento pojem vyjadřuje to, že člověk, pokud odhaluje sebe, své osobní informace, překračuje tím povrchní vztah, ale buduje právě svým sebeodhalováním vztah hlubší.

3.2.5. Vytváření bezpečného prostředí pro vzájemné sdílení pocitů

Pro sociální práci je velmi významné vytvoření takového prostředí, aby klient mohl bezpečně vyjadřovat své pocity, a to včetně negativních. Předpokládá se, že pracovník by měl být schopen vnímat klientovy pocity, pochopit je a reagovat na ně odpovídajícím způsobem.¹¹⁴

Vztah také znamená, že vidíme druhého člověka takového, jaký je. Z poznávaného osoby můžeme mít radost i smutek, být s ním rád a něco s ním tvořit, obracet se k němu se zájmem a vyměňovat si tak s ním emoce, pocity i myšlenky.¹¹⁵

Myslím si, že pro to, abychom klientovi opravdu dovolili vyjadřovat své pocity, musíme nejprve umět prožívat, pochopit a přijmout ty své. Z toho odvozují, že je více než podstatné a značně související s vyjadřováním klientových pocitů samotná autenticita neboli opravdovost pracovníka. Respektive jedná se především o přijetí sebe samého, pochopení toho, kým jsem, abych následně mohl pochopit své klienty. Koneckonců o této problematice hovoří Rogers, se kterým se v mnoha částech jeho přístupu ztotožňuji. Popisuje, že svou spolupráci s klienty vnímá efektivněji v moment, kdy dokáže sám sobě naslouchat, přijmout se a být sám sebou, z čehož plyne, že pokud si dovolí být sám sebou, pak je vztah s klientem opravdovější. Paradoxně přijetí svých pocitů, které v nás klient může vyvolávat – rozčilení, nuda, vede k tomu, že s větší pravděpodobností dokážu přijmout i klientovy pocity, kterými reaguje. Za podstatné považují také sdělení vypovídající o tom, že mé přijetí a pochopení jedinců jim dovoluje přijmout vlastní obavy, tragické pocity, stejně jako pocity laskavosti, lásky a citlivosti. Jednoduše tím, že pocítí sílu přijetí a pochopení v prostoru, ve kterém mohou vyjadřovat své pocity, pak je větší pravděpodobnost, že klienti sami své pocity přijmou a přijmou také to, že se mohou měnit a oni s nimi.¹¹⁶

¹¹³ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 46.

¹¹⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 37.

¹¹⁵ Srov. GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 37.

¹¹⁶ Srov. ROGERS, C., R. *Být sám sebou: terapeutův pohled na psychoterapii*, s. 37-38.

V první kapitole práce, která se zabývala tím, kdo je osoba, jsme mimo jiné také rozebírali podkapitulu s názvem sebe-sdílení. Osoba je schopná sdílet sebe, čímž utváří vztah. Právě díky utváření vztahů jsme obohaceni o jakýsi kontrast mezi námi a druhými bytostmi. Jenže nebylo by vztahu, pokud by nedocházelo k tzv. sebe-sdílení. V sebe-sdílení osoby z filozofického pohledu a ve vyjadřování pocitů v sociální práci vidím souvislost právě v tom, že jestliže dokážeme sdílet sebe, dokážeme tím sdílet i příběh o sobě, komunikovat o své osobě, a tím také sdílíme své pocity a potřeby.

3.2.6. Akceptace

Akceptace je schopností sociálního pracovníka, který svého klienta vnímá takového, jaký je včetně jeho silných i slabých stránek. Pracovník ke svému klientovi zachovává respekt, ačkoliv ne vždy souhlasí s klientovým chováním. Pracovník by měl také v neposlední řadě podporovat u klienta vědomí jeho vnitřní důstojnosti a hodnoty.¹¹⁷ Tato akceptace se projevuje především laskavostí, empatií a schopností porozumět klientovu světu. To je mimo jiné také podporováno projevem opravdovosti pracovníka a jisté míry angažovanosti, o které jsme se zmínili viz výše. Empatie znamená snahu prožívat a také chápat klientovu situaci. Mimo jiné je také důležité akceptování toho, že člověk má právo na vlastní důstojnost, jak již bylo zmíněno, a také na svůj rozvoj. Rogers zastává tezi, že podstata člověka je přirozeně dobrá a lidskou osobnost je potřeba respektovat.¹¹⁸

3.3. Pomáhající vztah z pohledu Rogerse

Rogers pojednává o tom, že jako lidé se nacházíme v mezilidských vztazích, a to nejen v práci se svými klienty, kteří mají nějaký problém. Poukázal na to, že pochopením vztahovosti můžeme skrze svůj vztah pomoci jakékoliv osobě. Důležité východisko jeho myšlenek se týká také pochopením toho, že sice můžeme klientům pomoci skrze naučené postupy, které zaručí sestavení jakéhosi plánu s určitými kroky, jež klienta na nějakou chvíli vyvedou z jeho nepříznivé situace, avšak selhání každého takového přístupu Rogerse přimělo zamyslet se a uvědomit si, že změna může přijít skrze zkušenosti ve vztahu, ten nazývá *pomáhající vztah*.¹¹⁹ Domnívám se, že způsob Rogersovy prezentace a jeho pohledu na vztahy s osobami se nejvíce dotýká mého vlastního přesvědčení a chápání. Z tohoto důvodu budu v následující kapitole vycházet primárně z knihy Rogerse, jelikož považuji za důležité představit původní myšlenky takových přístupů ke klientům, nikoliv sepisovat Rogersovy teze z různých knih, které koneckonců vždy vychází přímo od zmíněného autora.

Rogers předpokládá, že terapeutický vztah je jedním z příkladů mezilidských vztahů a že zákonitosti terapeutického vztahu platí pro všechny vztahy.¹²⁰ Z takového důvodu považuji za důležité zmínit a blíže popsat, co takový pomáhající, jinými slovy tedy terapeutický vztah, znamená a jak ho lze využít v sociální práci.

Pro začátek je velmi důležité zmínit, že pomáhající vztahy mohou být jakéhokoliv typu, ne pouze psychoterapeutického, ze kterého původně Rogers vycházel. Pomáhající vztah je totiž takový, v němž je záměrem zúčastněně podporovat v růstu, rozvoji, zralosti, v lepším fungování a celkově v lepším zvládnutí života druhého. To je mimochodem hlavním cílem sociální práce, ve které sociální pracovník usiluje o zlepšení nepříznivého

¹¹⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 37.

¹¹⁸ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 50–51.

¹¹⁹ Srov. ROGERS, C., R. *Být sám sebou: terapeutův pohled na psychoterapii*, s. 51.

¹²⁰ Srov. Tamtéž, s. 56.

stavu klienta. S tím souvisí i další z druhů mezilidských vztahů, a tím je osobní blízkost, tudíž osobní vztah, který jsme rozebírali v druhé kapitole. Vztah je zde popisován podobně jako u Rogerse a to pomocí jeho záměru, který je ve zkratce podporující, rozvíjející, a napomáhá k lepšímu zvládnutí života druhého. Obdobnými slovy je popisován i osobní mezilidský vztah. Ten má svůj záměr zpravidla ve spočinutí v životní pohodě, podpoře druhých osob, chrání nás před nepříznivými jevy a napomáhá nám k jejich řešení.

Patrnou pozornost si ve vztahu zaslouží také důvěra mezi pomáhajícím a příjemcem pomoci, citová vřelost a otevřenost pomáhajícího, který respektuje svou individualitu, ale také individualitu druhých a pečuje o druhé nepřivlastňujícím způsobem, spíše jako podporuje seberealizaci klienta. Takové tvrzení potvrzuje výčet studií, ty jsou v autorově knize zdůrazněny, ale také potvrzuje dosavadní informace o přijetí osob, které jsme dosud rozebírali. První taková studie poukazuje na důležitost přístupu pomáhajícího ke svým pacientům/klientům, který není o pouhé diagnostice problému a následnému uplatňování postupů k jeho řešení, ale je oceňován osobní vztah a jisté osobní nasazení směrem ke klientovi, a to zcela individuálně. Takový přístup by pak zaručoval vztah, ve kterém by klient cítil důvěru ke svému pomáhajícímu. Samotné zkoumání toho, jak vnímá vztah osoba, jež pomoc přijímá, je taktéž velmi užitečné pro pochopení významu osobního vztahu se svými klienty. Výpovědi příjemců pomoci se shodly především v tom, jakou roli hraje přístup pomáhajícího v kontextu změn, ke kterým u nich došlo v rámci spolupráce. Ukázalo se, že pomáhající prvky vztahu, díky kterým došlo k osobní změně klienta, jsou: důvěra, kterou cítili vůči pomáhajícímu, pochopení ze strany pomáhajícího a pocit nezávislosti, který měli díky možnosti výběru z možností při rozhodování se. Postup, který byl vyhodnocen jako nejužitečnější, byl ten, ve kterém pomáhající svému klientovi objasnil a otevřeně vyjádřil své pocity.¹²¹ Tímto výrokem se tedy opět dostáváme k potvrzení důležitých atributů ve vztahu, jimiž jsou důvěra, vyjadřování pocitů ve vhodném prostředí (to vytváří především pracovník), a pocit nezávislosti, který můžeme chápat jako právo na sebeurčení.

3.3.1. Jak utvořit pomáhající vztah

Vzhledem k tomu, jak jsme si již mohli všimnout, že Rogers nezastává obecně platné hypotézy, které by se daly také obecně uplatňovat ve vztazích k osobám vůbec, pak jsme nemohli očekávat ani jasný konstruktivní návod na to, jak utvořit pomáhající vztah. Jako návod pro utvoření takového vztahu používá několik jeho otázek a úvah, ze kterého by měl člověk vycházet a tím si tak uvědomit, s jakým chováním vstupuje do vztahů, o nichž doufá, že budou pomáhající. To však pro mě osobně znamená daleko hlubší a podstatnější zamyšlení se nad sebou samým, což ostatně také považuji za nejdůležitější vlastnost každé pomáhající osoby, včetně sociálních pracovníků. Dle mého názoru by jistá míra sebereflexe a touhy růst jako osoba měly být součástí povahy každého, kdo vstupuje do pomáhajících vztahů.

První takovou otázkou se nabízí, zda mohu být (existovat) způsobem, který bude druhou osobou vnímán v jistém hlubokém smyslu jako důvěryhodný a spolehlivý? Ve vztazích celkově je důvěra jedním z nejzákladnějších rysů, na kterých de facto vztahy stojí. Jak však takového důvěryhodného vztahu dosáhnout? Na jedné straně stojí plnění jistých povinností ze strany pracovníka, jako je nerušit domluvená setkání, nebo již výše zmíněné informování klienta o tom, jak zacházíme s jeho nejen osobními informacemi, které nám sdělil, čímž bude pracovník dodržovat zásadu důvěrnosti informací atd. Oproti

¹²¹ Srov. ROGERS, C., R. *Být sám sebou: terapeutův pohled na psychoterapii*, s. 61-62.

tomu však také stojí důslednost například v podobě přijetí klienta. Pokud se však pracovník bude cítit nervózní, skeptický, otrávený anebo bude cítit jakýkoliv jiný pocit nepřijetí, druhá strana takové pocity pracovníka může vyhodnotit a následně tak vnímat jako nedůvěryhodný a nedůsledný postoj. Důležité je tedy zamyslet se i nad tím, zda postoj či pocit, který pracovník zažívá, si také uvědomuje. Vyplývá z toho, že není nutné být vždy rigidně důsledný, ale být především skutečný. V moment, kdy je pracovník plně integrovanou osobou, může být opravdu tím, kým je ve svém nitru. Být opravdovým člověkem ve vztahu k druhému je skutečnost, která je mimo jiné také nazývána jako spolehlivost.¹²² S pojmem a postojem „být skutečný“ ve vztahu s klientem však také souvisí, zda dokáže být pracovník dostatečně expresivní a vyjadřovat dostatečně to, kým je. Právě expresivní vyjadřování pocitů zaručí to, že u pracovníka bude soulad v tom, co cítí a co také dává poznat navenek. Často totiž dochází k rozporu, kdy pracovník cítí negativní pocity vůči klientovi, ale vyjadřuje se ke klientovi přijímacím postojem, což však vede ke konfliktu a komunikace tak obsahuje protichůdná sdělení. Slova pracovníka tak předávají sdělení přijetí, avšak nepřímými a méně zřetelnými způsoby pracovník vyjadřuje hněv, který cítí, a to klienty může mást. Takové vysvětlení potvrzuje, že ve vztahu k druhým osobám je velmi důležité být si vědom toho, co cítím, čímž zaručíme, že jsme ve vztahu opravdoví. Rogers nabízí způsob, jak tohoto dosáhnout. V první řadě považuje za důležité vytvořit si pomáhající vztah nejprve k sobě, ve kterém si dokážeme uvědomovat a také přijímat své vlastní pocity, a tím se zvýší pravděpodobnost, že si dokážeme utvořit pomáhající vztah také k druhým osobám.¹²³

Velmi inspirující pro mě bylo poukázání na profesionalizaci pomáhajících oborů a vztahů v nich. Důvodem takové profesionalizace je totiž udržování si jistého odstupů ke svým klientům, čímž se pracovníci mohou ochraňovat od pocitů zklamání, které by jinak přišlo, pokud bychom ke klientům měli osobní vztah. Jenže do jaké míry je tato profesionalizace vhodná? Předešlé řádky nám poskytly pochopení toho, jak velmi je důležité být ve vztahu opravdovými partnery, kteří přijímají sebe a své klienty. Domnívám se, že postoje přijetí, vřelosti, empatie, zájmu a úcty zaručují zdravý, bezpečný a změnu podporující vztah. Z toho vyplývá, že pro pracovníka je důležité uvědomit si, že je v pořádku a bezpečné cítit vůči druhému zájem, je bezpečné mít s druhým vztah jako s osobou, vůči níž máme i pozitivní postoje.¹²⁴ Avšak uvědomuji si, že je takové zaujetí postoje velmi těžké a často zraňující. S osobním postojem a navázáním vztahu, ve kterém se nebudeme bát ukázat sebe a přijímat tak druhé, musíme umět nejprve vnímat sebe a klienta jako dvě oddělené osoby. Domnívám se, že právě toho se mohou pracovníci často obávat, protože přílišné osobní zaujetí ve vztahu nás může pohltit klientovým smutkem, bolestí, depresí a neúspěchy, čímž by pracovník mohl ztratit sám sebe. Proto je tedy důležité být si vědom svého „Já“ jakožto odděleného od druhých osob, které je dostatečně odolné vůči klientovým smutkům apod. S odděleností souvisí nejenom to, zda si je pracovník dostatečně vědom své oddělenosti, ale z toho pramení, že i klient je samostatnou osobou, která by ve vztahu měla být maximálně svobodná a mělo by ji být umožněno být tím, kým je.¹²⁵

Myslím si, že méně rozebíraným aspektem vztahů je takzvané hodnocení. Velmi mě překvapilo poukázání na tuto problematiku v kontextu pomáhajících vztahů. Prakticky v každé etapě svého života se setkáváme s hodnocením, zda jsme dost dobří, zda jsme dost slušní, dost mravní apod. Myslím si však, že hodnocení druhých osob se dopouštíme

¹²² Srov. ROGERS, C., R. *Být sám sebou: terapeutův pohled na psychoterapii*, s. 69-70.

¹²³ Srov. Tamtéž, s. 69-71.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, s. 72.

¹²⁵ Srov. Tamtéž, s. 72.

více než často. Má však hodnocení vliv na růst druhých osob, jimž své hodnocení sdělujeme? Paradoxem je, že dlouhodobé pozitivní hodnocení je stejně ohrožujícím jako negativní hodnocení, jelikož tím, že někomu sdělíme „jsi dobrý“, si tvoříme nárok na to, sdělit mu i opačnou pravdu a tou je „nejsi dobrý“. V podkapitole zmiňující se o důležitých attributech vztahu byl pojmenován nehodnotící přístup ke klientovi. Rogersovým zamyšlením jsem pochopila hlubší podstatu takového postoje v sociální práci ke svému klientovi. Každý člověk by měl mít těžiště hodnocení a střed své odpovědnosti sám v sobě, nikoliv v druhé osobě. Právě osvobozením vztahu od hodnocení můžeme klientovi umožnit stát se člověkem, který je zodpovědný sám za sebe.¹²⁶ Nicméně se v tento moment dostáváme k takovému hodnocení, na kterém závisí takzvané sebepoznávání. V první kapitole této práce jsme rozebírali, kdo je osobou a co znamená takzvané sebe-vlastnictví. V této kapitole byl zmíněn vývoj jedinců od kojence až po adolescence, pro které je však hodnocení velmi důležité. Na základě hodnocení lidí v pubescentním věku závisí jejich sebepoznání. Hodnocení je pro ně důležité především z hlediska, kdy se porovnávají s druhými, záleží jim na tom, jak je druzí vnímají apod. Domnívám se však, že v tomto kontextu nehovoříme o hodnocení jako takovém, kterým bychom hodnotili nebo hodnocením popírali, zda je člověkem. Hodnocením se zde myslí, zda jsou „šikovní“ a zda se jim daří například vykonávaná činnost, zda jsou dost hezčí atd.

V první kapitole jsme rozebírali, jak se stává osoba sama svým „Já“. Velmi utěšující je poznání, že sociální pracovník ve své praxi může tuto hodnotu v druhém podporovat. Pracovník, který se setkává se svými klienty, se s nimi může setkávat v přijetí jejich procesu „stávání se“. Jak jsme již několikrát zmínili, sociální pracovník by své klienty měl přijímat jak s jejich minulostí, tak i s jejich budoucností a přítomností. Jenže minulost klienta je velmi křehkým tématem, které pracovníky často svazuje a neumožňuje jim tak vidět klienta v jeho přítomnosti. Jestliže bude pracovník jednat se svým klientem jako s nezralou osobou či s jakýmkoliv jiným omezením, pak každá taková představa bude klientovi bránit v jeho růstu. Opět se vrátíme zpět k první kapitole, ve které bylo vysvětleno, jak důležité je přijímat druhé osoby takové, jaké jsou, jelikož jsme každý individuální a nezaměnitelnou bytostí. K takovému tvrzení se vyjadřuje i Rogers, jenž zdůrazňuje Buberovo úsloví, ve kterém hovoří o „potvrzování druhého“. Toto potvrzování se vyznačuje právě v přijetí celého potenciálu osoby, jež byla stvořena osobou právě takovou, jakou se stát měla. Tím, že osobu budu potvrzovat (přijímat) v sobě a potom v něm i s jeho potenciálem, stane se pak jeho potenciál rozvíjející. To znamená, že pokud budeme chápat vztah jako příležitost, ve kterém můžu posílit všechno, čím osoba je a tím tak člověka, kterým je zároveň se všemi jeho potenciály, potom bude mít sklon jednat takovými způsoby, které mu jsou přirozené. To v důsledku znamená, že s takovým přístupem ho potvrzujeme jako živoucí osobu, která je schopná vnitřního tvořivého rozvoje.¹²⁷

Velmi zajímavým momentem je etika v sociální práci, které však formálně nevěnuji vymezené místo v mé diplomové práci. Jenže to, že ji vyloženě nepopisuji, neznamená, že s ní po čas práce nepracuji. Domnívám se, že v každé kapitole je svým způsobem obsaženo etické smýšlení minimálně v podobě hledání dobra pro klienty ať už v jejich pochopení, přijetí a v konečném důsledku také zacházení. Ztotožňuji se s výrokem Úlehly, který tvrdí, že etiku práce není možné vymezit etickým kodexem. Ty jsou užitečné k prvnímu seznámení a k náhledu do problematiky etického hodnocení práce. Pracovník však do profesionálního vztahu promítá celý svůj přístup k životu a lidem. Je

¹²⁶ Srov. ROGERS, C., R. *Být sám sebou: terapeutův pohled na psychoterapii*, s. 74

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 76.

tedy více než zřejmé, že jsme ve své práci hluboce ovlivněni tím, co si myslíme o světě a lidech, jelikož s takovým přesvědčením, s jakým vnímáme okolní svět, budeme vstupovat do vztahů i se svými klienty. O to více jsou podstatné výše zmíněné reflexivní otázky pro pracovníky v pomáhajících profesích. V této pomáhající, avšak profesionální práci, je pracovník osobně se všemi svými pocity a prožíváním, které nemůže odložit, a přitom se soustavně rozhoduje a musí volit mezi různými možnostmi.¹²⁸

¹²⁸ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*, s. 113–114.

4. Prolínání osobního vztahu s profesionalitou a poukázání na hranice vztahu v rámci sociální práce v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

V této kapitole, která je také kapitolou poslední, se budeme věnovat jistě pomyslné hranici ve vztahu mezi profesionalitou a osobním vztahem. Důvodem, proč se na toto téma zaměřuji, je v první řadě cíl mé diplomové práce, avšak v řadě druhé je to jakési shrnutí již zmíněných teorií a jejich tezí, které jsou pro tuto práci podstatné. Pokud bychom jistým způsobem nevysvětlili provázanost profesionality a osobního vztahu ve vztahu sociálního pracovníka a klienta, pak bychom nemohli považovat tuto práci za kompletní. Zmíněné prolínání vztahu a jeho hranic v následující kapitole ukáží na praxi v sociální práci, a to konkrétně v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, v němž považuji osobní vztah za základ důvěrného, pomáhajícího a efektivního vztahu s klienty této služby. V průběhu celé diplomové práce jsem inklinovala k pojetí vztahu jako k nástroji pomoci v sociální práci a domnívám se, že apel na důležitost vztahu v lidském životě je z práce dobře znát. Uvědomuji si, že sociální práce má mnoho podob a tím pádem je také mnoho způsobů, jak si pracovníci se svými klienty vztah utvářejí. Nepředpokládám, že v každé službě sociální práce lze s klienty utvořit vztah s rysy osobního vztahu, zejména ne tehdy, kdy se s klienty blíže nepoznáváme, pouze vyřizujeme jakési administrativní záležitosti. To však neplatí pro praxi v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, kde je hlavním těžištěm práce právě zmiňovaný osobní vztah. Za důležité však považuji dát tomuto osobnímu vztahu mezi pracovníkem a klientem jisté hranice profesionality, jež si představíme v následujících řádcích.

V této kapitole se nejprve pokusím o krátký popis profesionality, která osobnímu vztahu dává jisté hranice. Následně představím Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, v jehož prostředí budu popisovat zkušenosti osobního vztahu. Po vymezení si těchto dvou stěžejních bodů se budu věnovat již praktické zkušenosti, která bude reflektována skrze významné teorie, obsažené v diplomové práci.

4.1. Povinnost profesionality

V etickém kodexu sociálních pracovníků ČR je vyloženě obsaženo etické chování pracovníka ve vztahu ke svému povolání a odbornosti. Sociální pracovník je pověřen udržováním a zvyšováním prestiže svého povolání, jelikož se neustále snaží o udržování a zvyšování odborné úrovně sociální práce. Pracovník má vliv také na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním. Již takové zmínění požadavků na profesionalitu vykonávání sociální práce značně diferencuje pracovníka od jeho klientů, jelikož pracovník do vztahu vstupuje s jistou odborností, ne však pouze na základě osobního rozhodnutí s rovinnou osobní nasazení.¹²⁹ Osobní nasazení sociálních pracovníků tímto tvrzením nechci nikterak zavrhnout, pouze pro tuto část práce není osobní nasazení podstatné. Mimo jiné jsme osobnímu postoji ve vztahu s klientem věnovali podstatnou část v předchozí kapitole, na kterou se budu odkazovat v následující části práce.

Podstatné rozlišení vztahu vnímám také v popisu moci sociálního pracovníka, kterou do jisté míry pracovník má, vzhledem k tomu, že je tím, kdo pomáhá a klient je tím, kdo pomoc potřebuje. Banks popisuje sociálního pracovníka ve vztahu s klientem jako

¹²⁹ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*, s. 193.

aktivnějšího a nad klientem disponujícího mocí.¹³⁰ Moc pracovníka popisuje Kopriva především v tom, že pracovník by měl být o něco mocnější než klient, který je v jistých situacích bezmocný.¹³¹

Úlehla hovoří o formě vztahu, kterou určuje pracovník. Pracovník je totiž na rozdíl od klienta profesionálem, má vědomosti a větší povědomí o možné šíři a možnostech volby. Domnívám se, že se opět dostáváme do spojitosti s již zmíněnými výpověďmi klientů, kteří velice oceňovali možnost volby ve výčtu nabízených řešení. Za důležité však pokládám, aby pracovník, který má mít větší povědomí o možnostech volby, tyto možnosti svým klientům předával a následně nechal na klientovi, kterou z možností si sám určí. Velmi důležitou informací je také povinnost sociálního pracovníka, jenž by měl svým klientům zprostředkovat to, jakým způsobem mezi sebou budou jednat. Klient tedy není povinen vědět, jaká má práva a povinnosti a co vše může od pracovníka dostat. Povinností sociálního pracovníka je, aby s takovými informacemi klienty obeznámil.¹³² Z pohledu etiky v sociální práci Úlehla zmiňuje, že je neetické předpokládat, že klient všechno ví. Slovem „všechno“ zmiňuje konkrétně to, že pracovník soustavně objasňuje vlastní pozici, poslání, pravidla, podmínky a morálku.¹³³ Například Barker hovoří o neetickém jednání v praxi sociálních pracovníků, kteří mohou svou moc zneužívat. Takové zneužívání moci má však neblahý vliv na klienta a vede také k destrukci jeho života v dlouhodobějším měřítku.¹³⁴

Pracovník může uplatňovat své profesionální poslání tam, kde tuto pomoc druzí přijímají. Aby byl pracovník pojímán jako profesionál, potřebuje se stát v očích klienta tím, kdo je užitečný a respektující. To, že se někdo nazývá sociálním pracovníkem, však z něho pomáhajícího pracovníka ještě nedělá. Mnohem důležitější je to, kdy klient takového pracovníka začne za profesionála považovat.¹³⁵ Tím poukazujeme na to, že je nutné, aby byl pracovník kvalifikovaný, vzdělaný a měl jistý přehled, který pomáhá i orientaci klienta v jemu neznámých situacích. Dnešní komplikované poměry vyžadují odbornou průpravu, a to nejlépe nejvyšší kvality.¹³⁶ Jistá profesionalita nabývá na významnosti. Jak jsme již naznačili, nestačí pouze osobní vztah pracovníka nebo pouhé vědomosti, jde také o schopnost pracovat se všemi informacemi a tvořivé uplatňování osvojených dovedností. Avšak postavení této profesionality na osobním zájmu pracovníka je důležité.

¹³⁰ Srov. BANKS, S. *Ethics and values in social work*, s. 14.

¹³¹ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, s. 40.

¹³² Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*, s. 39.

¹³³ Srov. Tamtéž, s. 113.

¹³⁴ Srov. BARKER, R. L. *The Social Work Dictionary*, s. 131.

¹³⁵ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*, s. 120.

¹³⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, s. 192.

4.2. Nezbytné hranice

Hranice, které nyní budu vysvětlovat, můžeme použít ve více směrech. V prvním případě nám mohou hranice pomoci pro rozdělení kompetencí. Jinými slovy nám hranice dokáží pomoci v rozdělení toho, co je záležitostí mou a co je záležitostí druhého. Tyto pomyslné hranice pomáhají oddělit sociálního pracovníka, který bude ve vztahu s klientem tím pomáhajícím a mezi klientem, jenž si o pomoc žádá. Hranice v jiném slova smyslu také pomáhají k obraně vůči tomu, co je vně. To znamená, že je důležité vnímat odlišnost sebe a druhého, a to i v případě, pokud k nám přichází jiná osoba pro pomoc. Kdybychom totiž brali životní zájmy, bolesti apod. druhých lidí osobně, pak bychom nepřežili. To je jistým způsobem potvrzení toho, že nejen sociální pracovník by si měl být vědom sám sebe, aby byl pevným bodem pro druhou osobu.¹³⁷

Významným momentem shledávám učení se těmto hranicím, které úzce souvisí s utvářením vlastního „Já“, to jsme rozebírali v první kapitole. Stejně tak popisuje Kopřiva utváření hranic, jež nám nejsou přirozené, avšak nabýváme této zkušenosti v prvních letech života. V první kapitole jsme také rozebírali symbiotický vztah dítěte s matkou, který dítě začíná překračovat již v průběhu prvního roku života, dokud není schopen pojmenovat svou osobu jako „Já“. V tento moment vznikají také rozebírané hranice. Dítě si totiž začíná uvědomovat, že matka a on chtějí něco jiného.¹³⁸

Do praxe prolínající se hranice vnímám opět tehdy, kdy je důležité být si vědom sebe jako sociálního pracovníka, který se v nejlepší míře nasazuje pro druhé v osobním vztahu. Proto považuji za důležité zmínit alespoň pár větami to, co hranice znamenají. Sociální pracovník by neměl zapomínat na to, že jeho „Já“ není totožným „Já“ klienta, který k němu přichází se svou bolestí. Jak jsme již rozebírali v předchozí kapitole, sociální pracovníci se často bojí utvářet osobní vztah s klienty, jelikož pak se zvyšuje pravděpodobnost, že pracovník bude pociťovat emoce vůči tomuto klientovi, jelikož v osobním vztahu nám na druhých záleží, a s tím přichází i emoce. S tím však mohou pomoci definované hranice, a to v jednoduchém, a přesto tolik složitým uvědomění si naší role, jakožto sociálního pracovníka, který si i v těžkých momentech s pomocí hranic musí udržovat svou jistou míru profesionality.

4.3. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.“¹³⁹

Tak zní popis služby v zákoně o sociálních službách. Zařízení, ve kterém pracuji, má svou cílovou skupinu nastavenou od 10 let věku dítěte do 26 let. Avšak mladiství nad 20 let navštěvují zařízení pouze velmi výjimečně. Základní činnosti, které tato zařízení poskytují, se týkají především činností: výchovných, vzdělávacích a aktivizačních. Mezi další základní činnosti se řadí zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a sociálně terapeutické činnosti. Poslední základní činností je pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

¹³⁷ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, s. 74.

¹³⁸ Srov. Tamtéž, s. 75.

¹³⁹ Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, §62 [online]. Ve znění platném k 28.3. 2022.

Velmi důležitým doplněním toho, co znamená Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, je také vysvětlení, kdo je klientem této služby. Zpravidla jimi jsou osoby, které hledají hodnoty, jež postrádají v rodině a těmi jsou citová vazba, ocenění, uznání, přijetí a podpora.¹⁴⁰ Uvedením takových informací potvrzují své mínění o důležitosti osobního vztahu, ve kterém jsou takové hodnoty poskytovány.

Podobným rysem osobního vztahu a úkolu sociálního pracovníka s klienty této služby je také hledání řešení v náročných i krizových životních situacích, což je u osobního vztahu zřejmé. Práce s touto cílovou skupinou je založená především na důvěře, která vzniká na základě vzájemného poznávání, zkoušení a vymezování hranic. Proto, aby klienti pracovníka uznali za důvěryhodného, musí umět pracovník přijmout a akceptovat jejich životní styl, nemoralizovat a nenapomínat. Avšak neznamená to, že pracovník tak ztratí svou identitu a bude se plně identifikovat do podoby svých klientů.¹⁴¹

Povšimněte si, jak se již zmíněné informace propojují. V druhé a třetí kapitole jsme si definovali, co takový mezilidský, konkrétně osobní vztah znamená, jaké jsou důležité atributy vztahu v sociální práci, a jak důležité je přijetí druhých osob bez hodnotícího postoje. To vše se nám nyní ukáže v praxi.

4.4. Vlastní zkušenost s cílovou skupinou a propojení teorie s praxí

Nyní se pokusím převést veškeré zjištěné informace do konkrétního vztahu v sociální práci, a to v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Na vztah v této části práce budu pohlížet nejčastěji z pohledu sociálního pracovníka směrem ke klientovi, ale jistě se objeví pasáž se zamyšlením, jak takový vztah posouvá a ovlivňuje dítě, které je v tomto vztahu. Vztah totiž není jednosměrný, ale působí na sebe navzájem dvě osoby, tudíž nemohu ani nechci, brát vztah pouze z jednoho pohledu. V první řadě považuji za důležité zhodnocení informací, které jsem získala skrze filozofický pohled na vztah.

4.4.1. Pochopení a přijetí osoby jako začátek vztahu s klientem

Z první kapitoly víme, že vytvoření vztahu předchází samotné uvědomení si svého „Já“, které je rozdílné od „Ty“. Chápání svého „Já“ je však podmíněné tím, jak se k osobě v jejích začátcích života vztahovali druzí lidé a v nejdůležitější rovině hlavně primární pečující osoba. Jak už bylo zmíněno, během růstu se dítě učí od svých rodičů či pečujících osob chápání vlastní hodnoty.

Pro pochopení klienta v sociální práci, a to nejen dětí a mladistvých, je důležitá informace pojednávající o tom, že člověk je formován a utvářen skrze sociální prostředí, které na něj v průběhu socializace působí. Do každého člověka jsou tedy obtištěné socializační stopy, které ho jako takového formují. Domnívám se, že pochopení této informace připravuje sociálního pracovníka k pochopení a následnému přijetí klienta takového, jaký je. V přímé praxi to znamená, že tím nejdůležitějším momentem pro navázání vztahu s klientem je jeho pochopení a akceptace se vším dobrým, ale i špatným. V případě, že klient ze mě, jakožto sociálního pracovníka, ucítí přijetí a nesoudící postoj, pak je velmi dobře pozorovatelné, že mi dítě začíná věřit, což se projevuje například v četnosti sdělených osobních informací. Často se setkávám s tím, jak se klienti opatrně otevírají a sdělují o sobě informace, které však většinou společností nejsou přijímány, ba naopak tvrdě odmítány. Moment, kdy se mi dítě svěří a cítí, že ho přijímám, začne svým způsobem zkoušet, co všechno ještě přijmu. Vnímám to jako zkoušku, kdy se klient

¹⁴⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 174.

¹⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 175.

začne svěřovat často s nenávisným podtónem. Dovolte mi tuto myšlenku vysvětlit. V případě, že za mnou přijde klient, který je zvyklý na sebe upozorňovat skrze nevhodné projevy chování, které může být i agresivní a nenávisné, tehdy často očekává, že si tím upoutá pozornost, která se však od druhých lidí nejčastěji vrací také v nenávisné podobě, a tím je okřikování, moralizování, trestání apod. Avšak mou úlohou není tyto osoby trestat, nenávidět a okřikovat. Právě v tento moment navazování vztahu cítím největší důležitost v přijetí klienta jako osoby i s jeho zlobou, agresivitou, a nenávistí. V úvodu druhé kapitoly se zmiňuji o projevu nelásky, kterým je právě volání o lásku. A právě nedostatek lásky, přijetí a pocitu jedinečnosti tvoří strach, prázdnotu, negaci a nenávist. Jenomže pochopením informací týkajících se toho, jak vzniká a utváří se naše „Já“, mě nenávratně formuje do takového sociálního pracovníka, který má k soudčím postojům svých klientů o kousek dál.

4.4.2. Vztah ke klientovi jako k jedinečné osobě

S láskou přístupujícím postojem souvisí takzvané „probuzení se“, které jsme rozebírali v první kapitole. V krátkém připomenutí shrnu, co takový výraz znamená. Pro to, abychom se „probudili“ a uvědomili si tak sebe sama, potřebujeme podnět zvenčí, jenž je v podobě druhé osoby, která k nám bude přistupovat s láskou a bude s námi zacházet jako s osobou, se kterou bude tvořit vztah „Já-Ty“. V přístupu ke klientovi takové rčení vnímám tak, že pracovníkovým nepsaným úkolem je právě vyzvání druhé osoby (klienta) do vztahu, v němž k němu budu přistupovat jako k osobě, která je ze své podstaty jedinečná, a tudíž důležitá. Domnívám se, že si ne všichni pomáhající pracovníci uvědomují, jak velký vliv mohou mít v životě svých klientů. V moment, kdy za mnou přijde dítě/mladistvý, jehož projevy jsem popisovala výše, je pro mě důležité zmíněné přijetí a také přistupování k němu jako k důležité osobě, i když on pro ostatní důležitý například není, alespoň to tak sám nevnímá, nebo to do této chvíle nepoznal. Souvislost takového přístupu v dětech/mladistvých vytváří pocit důvěry ve mně jako osoby, která je nezavrhne. V mé praxi jsem se setkala i se zpětnou vazbou od takových klientů, kteří zpětně hodnotili začátky naší spolupráce obsahující právě pozitivní hodnocení mého přijetí i s takovými vlastnostmi, které na nich druzí odsuzovali. To je poměrně hodnotné popsání toho, jak důležité je přijetí klienta i s jeho „špatnými“ vlastnostmi, ty jsou však to jediné, co se v průběhu svého života naučil nebo mu takové jednání pomáhá přežít v jeho přirozeném prostředí.

4.4.3. Práce s odpovědností

Pojednání o přijetí klienta jako někoho, kdo není pouhou nálepkou např. homosexuál, Rom či agresivní klient, nám nabídla také podkapitola o odpovědnosti, ve které jsem již zmiňovala, že potřeba člověka je v první řadě být uznán jako „někdo“, ne pouze jako „něco“. V praxi se často setkávám s tím, že klienti sami sebe popisují tak, jak jsou vnímáni druhými lidmi. Zarážející otázkou pro ně potom je, jak se vnímají oni sami a do jaké míry si o sobě myslí, že jsou špatnými tak, jak to o nich říká okolí. V průběhu takového rozhovoru se s klienty dotýkám otázek, jak se vnímají oni sami, což je pro ně v podstatě těžké, nicméně s pomocí sociálního pracovníka dokáží své myšlenky sdílet a dát jim jistou formu. V hodnocení toho, zda se cítí být špatnými, nebo dobrými bytostmi se dostáváme k hodnocení ne jejich podstaty a povahy jako člověka, ale k hodnocení jejich jednání. Právě rozdělení jejich osoby a jejich chování jim vytváří jisté porozumění tomu, že nejsou a nemusí být tím, jak se projevují. Dochází k momentu, kdy se klient zamýšlí nad svým chováním, které není vždy vhodné, a to následně hodnotí. Nepopírá tak jedinečnost své osoby, ale poznává míru odpovědnosti za své jednání.

4.4.4. Přínos osobního vztahu v práci s klientem

V druhé kapitole jsem popisovala obdobu vztahu, který může být buď prosociální, anebo antisociální. Charakteristické rysy prosociálních vztahů jsou především ohleduplnost, nápomocnost a opora poskytovaná druhým lidem, což je také základním záměrem sociální práce. Ze základních druhů mezilidských vztahů se mezi první staví osobní blízkost, tu považuji za nejdůležitější přístup rozvíjející osobní vztah. Ten pak shledávám nejdůležitějším vztahem v mé práci směrem ke klientům. Jak jsem již zmiňovala výše, akceptace klienta a vytvoření takového vztahového prostředí, ve kterém mi klient může věřit, je pro spolupráci velmi důležitý. Důležitost osobního vztahu tedy spatřuji v tom, že jsem do značné míry také osobně nasazena do vztahů s mými klienty. Jestliže nám vztahy osobní blízkosti dávají poznat, že nejsme sami a že se na někoho můžeme spolehnout, pak tedy osobní blízkost vnímám jako cíl a následující hybatel změny u klienta. Zcela upřímně si nedovedu představit, že bych spolupráci s cílovou skupinou stavěla pouze na výkonu, ve kterém je vztah pojat pouze formálně a projevy citů zde nejsou přirozené. Ve třetí kapitole, jež se věnuje vztahům v sociální práci jsme rozebírali důležité atributy vztahu, kterými byly individualizace, nehodnotící postoj, respektování práva na sebeurčení, zachování důvěrnosti vztahu, vyjadřování pocitů klienta i pracovníka a akceptace klienta. Takové vymezení nejdůležitějších atributů vztahu v sociální práci nás informuje o tom, že pokud chceme s klientem vytvořit pomáhající vztah, musí být do značné míry osobní. To je důvodem, proč se zaměřuji na toto téma. V praxi se pro své klienty stáváme „profesionálními přáteli“, jak to slangově popisujeme s mými kolegy. Takový výraz obsahuje i záměr mé práce. Pro klienty, se kterými máme osobní vztah, se stáváme jejich přáteli, ale jako sociální pracovníci jsme si vědomi, že náš vztah ke klientům je ohraničen jistou profesionalitou.

Za dobu mého působení v tomto zařízení se mi podařilo navázat několik osobních vztahů, ale přiznávám se, že s některými klienty jsem významný osobní vztah nenavázala. Introspektivním pohledem jsem vyhodnotila, v čem vidím přínos osobního vztahu a jak se liší od vztahu s klientem, se kterým jsem takový vztah navázaný neměla.

Rozdíl je to velmi zásadní. Zatímco v osobním vztahu, ve kterém jsem i já směrem ke klientům upřímná a autentická, se klienti otevírají snadno. Dokonce si dokáží vyžádat soukromý rozhovor na téma, které je tíží, což považuji za velmi významný moment v jejich životě – umět si říct o pomoc, popsat své emoce a stav a následně se dobírat řešení. Nejenom že jsou klienti otevření a schopní se svěřovat, ale berou mě, troufám si říct, jako autoritu, která pro ně v jejich životě má jistý význam. Tím se dostávám ke zhodnocení zvnitřněného vztahu, jehož charakteristikou je právě síla těchto autorit v životě jedinců, které se na základě autorit rozhodují v momentech, kdy například neví, jak se zachovat. Zmíněná autorita v tento moment může být rozhodujícím kritériem pro klientovo rozhodnutí. V životě našich klientů jsme kolikrát jediní, s kým sdílí své potíže a trápení, s kým mají navázaný důvěrný vztah a kdo je přijímá a akceptuje. Několikrát se nám toto mé mínění potvrdilo v podobě jednak rozhovoru s klientem, a jednak v řešení situace, kdy klient sám vyhodnotil, že se zachoval tak, jak si myslí, že bychom se zachovali my. Je až neuvěřitelné, jak se celá teorie shoduje s praxí, kterou zde retrospektivně vzpomínám. U klientů, s nimiž mám navázaný osobní vztah, je vidět od začátku spolupráce jistý posun. V první moment, kdy klient navštíví naše zařízení, teprve mapuje prostředí, ale také pracovníky, se kterými potenciálně utvoří vztah, od kterého také očekává, že mu nabídne pomoc, přijetí, vřelost apod. V tento moment považuji za důležitou odpověď sociálního pracovníka, kterou bude postoj k takové osobě přicházející do zařízení. Odpovědí a postojem také myslím první okamžiky toho, jak s klientem navážu vztah. Nejprve se jedná o seznámení, následně o rozvíjející konverzaci na téma,

co očekává, proč přichází a jak mu mohu pomoci. Již při seznamování si klient tvoří úsudky o tom, kdo z pracovníků mu sedí více a kdo méně. V průběhu seznamování, které může tvořit několik návštěv klienta, se rozvíjí důvěrný a osobní vztah mezi pracovníkem a klientem, což má za důsledek to, že klient se pomalu, ale jistě otevírá a svěřuje. Po navázání důvěrného vztahu je již klient ubezpečen tím, že za pracovníky může přijít s téměř každou potíží, se zážitky, které nemá s kým sdílet, ale v důsledku sdílí také sebe – svůj smysl pro humor, participuje na chodu služby, a to konkrétně tím, že se zúčastní programu, hraje různé hry, povídáme si na různá témata apod. Tím se dostáváme také k tomu, že klient je pak schopný sdílet sebe, jakožto osobu toužící po širším sociálním prostředí, díky kterému se průběžně utváří. Zde nastupuje zamyšlení se nad tím, že naše i klientovo „Já“ je obohaceno o utváření dalších vztahů, které ho formují. Tedy i sociální pracovník se může „obtisknout“ do jeho „Já“.

4.4.5. Důsledky nenavázání důvěrného vztahu s klientem

Na rozdíl od úspěšně navázaného vztahu zde stojí vztah s klientem, se kterým se mi důvěrný vztah navázat nepodařilo. Příčina takového nenavázání vztahu může být různá. Může se jednat například o klienta, který se v průběhu poznávání služby připoutal k jinému pracovníkovi, jenž klienta službou prováděl. Příčina to může být také jednoduše lidská, jelikož ne každý člověk nám dokonale, jak se říká, „sedne“. Respektování i takového rozhodnutí klienta je více než důležité, jak jsme již zmínili v dřívějších kapitolách.

V praxi pro mě vztah s klientem, se kterým nemám vytvořený hlubší, tudíž důvěrný vztah, představuje spolupráci projevující se především tím, že klient se mnou neřeší své problémy, je spíše vyhybavý či se mnou sdílí pouze základní informace, jako je například jak se měl ve škole apod. Vyhodnocuji takové rozhodnutí klienta vždy individuálně. Pokud se jedná o klienta, se kterým se ještě dobře neznáme, pak se snažím o navázání vztahu. Jestliže z klienta ucítím, že má jisté bariéry vůči vytvoření bližšího vztahu s mou osobou, pak plně respektuji takové rozhodnutí.

4.4.6. Profesionalita uplatněná v osobním vztahu s klientem

Jenže ve vztahu s klienty se nejedná pouze o vytvoření osobního vztahu. V takovém vztahu, jenž je základ spolupráce, hraje důležitou roli také profesionalita, kterou sociální pracovník oplývá. Domnívám se, že samotné diferencování rolí, jako je pracovník a klient, nám poodkryvá jistou nutnost profesionality. Profesionalitu pracovníka vnímám jako něco, co ho opravňuje vstupovat do života klientů s jistou mírou moci a působnosti. Tím, že práce sociálního pracovníka je profesí, která si žádá odbornost, dochází k tomu, že jsme schopni orientovat se v potřebách klientů a následně jim být nápomocnými, jelikož jak jsem již zmiňovala, pracovník je na rozdíl od klienta profesionálem, který by měl mít větší povědomí o možnostech volby. To je také důvod, proč klienti za námi přicházejí a očekávají pomoc a s tím očekávají, že víme, jak ji poskytnout. Nicméně získaná profesionalita z pracovníka ještě nedělá dobrého pracovníka. Spojitost těchto dvou důležitých aspektů vnímám v tom, že je velmi důležité být vzdělaným, přemýšlivým, kvalifikovaným pracovníkem, který však veškeré takové vlastnosti uplatní tehdy, kdy bude jednoduše lidskou osobou, která k druhé lidské osobě bude přistupovat s pokorou, pochopením a láskou.

5. Závěr

Závěr práce nabízí prostor pro shrnutí výsledků, ke kterým jsem v průběhu došla. Mým záměrem bylo poukázat na vztah a jeho důležitost v životě lidské osoby z obecného hlediska, avšak s jistým apelem na vztah v rámci sociální práce. V této společenskovední disciplíně je velmi významný vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, přičemž pracovník mu jistým způsobem zasahuje do života, doprovází ho a usiluje o zlepšení jeho nepříznivé situace. Ačkoliv se o významnosti takového vztahu hovoří téměř automaticky, dovolím si podotknout, že samostatně pojem vztah hlouběji v kontextu sociální práce vysvětlován není. Právě takový důvod byl mou největší motivací pro zvolení tohoto tématu, čímž jsem naplnila i jeden z osobních cílů, a to především porozumění pojmu vztah, jak vzniká, jaké má podoby a jakou významnost v sobě tento dobře známý pojem nese. Vzhledem k tomu, že jsem sociální pracovnice již působící v sociální službě, tak se tento osobní cíl prolíná také s cílem mého profesního růstu.

První kapitola nám nabídla vysvětlení toho, kdo je lidskou osobou a kde se potřeba vztahovosti a následného utváření vztahu vytváří. Zároveň jsme touto kapitolou mohli tzv. před porozumět, proč je vztah v životě osob důležitý, a také jak důležitý vliv má na utváření jejich obrazu o sobě samých, z čehož pramení, jaké vztahy budou v průběhu života navazovat. Filozofický pohled na vztah nám tak poskytnul pevný základ pro porozumění tohoto pojmu, čímž je následné promítání vztahu v sociální práci obohaceno o hlubší poznání a vztah je tak chápán již od jeho „kořenů“. Přesně takové hlubší porozumění vztahu vyplňuje jaksi technické smýšlení a definování pojmu vztah, jelikož se domnívám, že jeho podstatné pochopení se nachází právě ve spojitosti s filozofií. Velmi důležitým momentem v první kapitole práce je důraz na pochopení člověka v jeho jedinečnosti a individualitě. Ačkoliv toto chápání osoby nebylo mým původním záměrem v práci zmiňovat, stalo se však velmi významným a podstatným bodem, ke kterému mě dovedla literatura, již jsem v rámci psaní diplomové práce studovala. Díky filozofickému náhledu na lidskou osobu jsem pochopila, jak úzce se dotýkají ve svých studiích jednotlivé vědní obory, které se také zároveň obohacují. Důležitý přínos první kapitoly také shledávám v pochopení, že lidská osoba je osobou ve své podstatě prahoucí po vztazích, ve kterých může sdílet sebe, lásku a ve kterých se snaží najít přijetí a akceptování její osoby se vším dobrým a zlým. Takové přijetí osob v jejich jedinečnosti se stává pro sociální práci významným postojem sociálního pracovníka, jenž má možnost následně s klientem utvořit vztah nejenom efektivní, ale také a především pomáhající.

Od převážně filozofické části, která nám poskytla jisté obohacení a rozšíření povědomí o vztahu, se v práci dostáváme ke zhodnocení významu mezilidských vztahů v životě člověka. Tato kapitola byla psána s obecným záměrem, avšak velmi nenápadně nám poukázala na to, co znamená vztah prosociální, tedy v zásadě vztah dobrý a jaký vliv má na člověka v jeho životě. Mohli jsme si všimnout, že na základech prosociálních vztahů stojí také sociální práce, která by o takový vztah měla usilovat. Bohužel jsme se díky poukázání na prosociální vztahy dozvěděli i vliv vztahů poškozujících, kterých si lze v rámci sociální práce povšimnout pouze za pomoci neosobního postoje neangažovaného pracovníka. Právě takové rozdělení vztahu a jeho podob výrazně podtrhlo důležitost osobního vztahu s angažovaným přístupem pracovníka, čímž zvolený cíl nabýval na své podstatě. Ještě důležitější částí pro potvrzení cíle se stala kapitola třetí, která pojednává o vztahu jako o nástroji sociální práce. Podstatnou částí této kapitoly se stala podkapitola, díky které jsme si shrnuli významné faktory ve vztahu v sociální práci. Jak jsem již jednou zmínila, i v této části práce se filozofické chápání pojmu osoba a její vztahovost stává velmi podstatným doplněním pro pochopení důležitých faktorů ve vztahu, jejichž vysvětlení by jinak zůstalo bez širšího rozměru. V této části kapitoly se

prolínají již zjištěné filozofické teze, ty dodávají jistou hloubku chápání osob skrze sociální práci. Právě takový přínos spatřuji v opravdovém pochopení jedinečnosti osoby, která touží být „někým“, touží být uznána, nehodnocena a být přijata se vším dobrým, ale i zlým. Uvědomění si, že veškeré touhy patřící k lidské osobě může naplnit i sociální pracovník, který se často stává jedinou osobou v životě klienta, který ho přijímá takového, jaký je, a uznává tak jeho lidství, se pro mě stalo jakýmsi momentem, v němž jsem pochopila, jakou důležitou roli v životě klientů mohu zastávat. Takové uvažování se stalo klíčovým i pro další část kapitoly, a tím je pojetí pomáhajícího vztahu a jeho následné utváření, které jsem definovala pomocí Rogerse, jehož pojetí tohoto vztahu je základní. Rogersovo poměrně okázalé zamýšlení se nad pomáhajícím vztahem přináší do této problematiky nejenom jasné definice vztahu, ale rozvíjejícími otázkami nabádá sociální pracovníky k jistému seberozvoji, který je podstatný pro schopnost vytvoření pomáhajícího vztahu. Velmi důležitým závěrem se zde stává definování vztahu jako pomáhajícího, který je vždy vztahem osobním. Ani toto pojetí vztahu nezůstane bez vzhledu filozofie, jež pojetí pomáhajícího vztahu opět doplňuje a místy obohacuje. Největší důraz v této kapitole je kladen na poukázání, že pomáhající vztah může vytvořit především pracovník, angažovaný, autentický a v neposlední řadě otevřený osobnímu postoji ve vztazích ke svým klientům.

Právě díky skladbě kapitol a vybraným informacím mohu zhodnotit svůj záměr práce, kterým byl význam osobní vztahovosti pro sociální práci jako úspěšně obsáhlý. V záměru práce byl také kladen důraz na vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, ve kterém je vztah uchopen jako nástroj pomoci, jehož vysvětlení a pochopení se nám dostalo právě skrze Rogerse a jeho pojetí pomáhajícího vztahu. Cílem práce bylo hledání provázanosti profesionality a osobního vztahu, k jehož naplnění jsme došli ve čtvrté kapitole. Ta se zabývala především osobní zkušeností z praxe. Důvodem, proč jsem si stanovila takový cíl, bylo v první řadě uvědomění si, že sociální pracovník je nejenom lidskou osobou, která svým vztahem může ovlivnit mnohé, ale zároveň poukázání na to, že je stejně tak velmi důležité dbát na pracovníkovu profesionalitu, jelikož se domnívám, že jedno bez druhého nemůže efektivně ve spolupráci s klienty fungovat. Diplomovou práci průběžně doplňuji o své domněnky, zamýšlení se či pokládání otázek a následně usiluji o jejich zodpovězení. Finální část práce je tedy zpracována především reflektováním praxe s pomocí již jednou zmíněných poznatků, které vyústí do zhodnocení toho, proč považuji za důležité smýšlet nad vztahem teoreticky, s jistým hlubším záměrem, a jak takové porozumění osobě a vztahovosti může následně pozitivně ovlivnit utváření vztahů s klienty, jakožto bytostmi, které jsou výhradně lidské, a tudíž jedinečné.

Domnívám se, že čtvrtá kapitola dostatečně shrnuje a potvrzuje již řečené, přičemž je v ní obsaženo mnoho mých poznatků a zkušeností. Za podstatné považuji především to, co mi diplomová práce při reflektování mé praxe poskytla. Sdílet svou praxi je poměrně jednoduchý úkol, avšak najít spojitost mezi praxí a obecnými zmíněnými teoriemi byl úkol ne složitý, ale opravdu velmi obohacující. Právě poukázáním na to, že i přes to, že je sociální práce oborem, který vyžaduje svou odbornost, se dostáváme k tomu, že se jedná o práci především s lidskými bytostmi vyžadující přijetí, pochopení, lásku a tím tak osobní vztah, jenž by měl být pracovník schopný nabídnout. Dozvěděli jsme se však, že nestačí být pouze „dobrým a vřelým“ člověkem, ale jistá míra profesionality je ve vztahu sociálního pracovníka ke klientovi velmi významná, vzhledem k tomu, že sociální pracovník má být kompetentní k pomoci druhým lidem. To poukazuje na jisté nároky, jako je vzdělanost a všeobecný přehled sociálního pracovníka. Důležitým dovětkem však shledávám, že tak, jak nestačí být pouze dobrým člověkem, nestačí být ani dobrým profesionálem, který není schopný osobního vztahu s klienty. Z toho vyplývá,

že profesionalita bez osobního vztahu není dostatečná a stejně tak i osobní vztah bez profesionality. Tímto závěrem považuji cíl práce za splněný.

V souvislosti s Rogersovými otázkami, které pomáhají pracovníkům zamyslet se, zda jsou schopni vytvoření osobního vztahu, jsem došla k závěru a jistému zamyšlení, že sociální pracovník by měl být otevřen nejenom růstu profesnímu, ale především růstu osobnímu. Domnívám se však, že sociální pracovníci dostatečně nepřemýšlejí nad osobním nastavením a často postrádají míru sebereflexe. Tím se také dostávám k myšlence, že sociální pracovník by měl mít jisté filozofické základy, které ho k osobnímu růstu nenásilně motivují a rozvíjí tak v osobách přirozenou schopnost kritického uvažování (a sebereflexe). Sociální pracovník je osoba oplývající svými zkušenostmi, traumaty, emocemi, denně se dostává do kontaktu s lidmi, kteří jsou stejně tak nositeli svých emocí a pocitů. Domnívám se tedy, že pro to, aby byl sociální pracovník schopen pracovat s klientovými emocemi a pocity, musí nejprve dobře znát a chápat ty své. O to více ve mně rezonuje apel na důležitost sebereflexe a otevřenosti vůči osobnímu rozvíjení sociálních pracovníků. Vždyť právě osobnost sociálního pracovníka by měla být v první řadě zahojena a vědoma si svých bolestí, ale také schopností, se kterými do vykonávání své praxe vstupuje. Zůstává zde otázka, zda je na tyto nároky kladen dostatečný důraz již při studování oboru sociální práce.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. ARONSON, Elliot a Joshua ARONSON. *Tvor společenský*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-891-6.
2. BANKS, Sarah. *Ethics and values in social work*. 2nd ed. Houndmills; New York: Palgrave, 2001. ISBN 0-333-94798-3.
3. BARKER, R. L. *The Social Work Dictionary*. Washington, DC: National Association of Social Workers, 2003. ISBN 0-87101-355-X.
4. BRNULA, Peter. *Sociálna práca: dejiny, teórie a metódy*. 2. vyd. Bratislava: IRIS, 2013. ISBN 978-80-89238-77-4.
5. BUBER, Martin. *Já a Ty*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1093-1.
6. CAHA, Aleš. *Autonomní morálka*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. Monografie. ISBN 80-244-078
7. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8.
8. FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.
9. FROMM, Erich. *Umění být*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1105-1.
10. HELD, Virginia. *Etika péče: osobní, politická a globální*. Praha: Filosofía, 2015. Základní filosofické texty. ISBN 978-80-7007-447-3.
11. HELMUTH, Plessner. *Die Stufen des Organischen und der Mensch*. Einleitung in die philosophische Anthropologie, Berlin: De Gruyter, 1975. ISBN 3-11-005985-1.
12. HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2018. Psyché. ISBN 978-80-247-4675-3.
13. KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé, v Portále sedmé. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1147-1.
14. LEVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: dva rozhovory*. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-217-9.
15. LEWIS, C. S. *Čtyři lásky*. Praha: Návrat domů, 1997. ISBN 80-85495-56-2.
16. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.
17. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
18. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.
19. NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
20. ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
21. ROGERS, Carl Ransom. *Být sám sebou: terapeutiv pohled na psychoterapii*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0796-2.
22. ROTTER, Hans. *Osoba a etika: k základům morální teologie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. ISBN 80-85959-18-6.

23. SCHIRRMACHER, Thomas. *Morální odpovědnost: tři rozměry etického rozhodování – zákon, moudrost, svědomí*. Praha: Návrat domů, [2016]. ISBN 978-80-7255-353-2.
24. ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakl. (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2005. Studijní texty [Sociologické nakladatelství, edice]. ISBN 80-86429-36-9.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. V Praze: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
26. VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada, 2019. Psyché. ISBN 978-80-247-5775-9.
27. WILLERTON, Julia, Nigel HOLT a Rob LEWIS. *Psychologie mezilidských vztahů*. Praha: Grada, 2012. Z pohledu psychologie. ISBN 978-80-247-3924-3.

Legislativní prameny

1. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, §49 [online]. Ve znění platném k 28.3. 2022. *Zákony pro lidi*. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Abstrakt

PETRŮ, B. *Vztahovost osoby a její důležitost pro sociální práci*. České Budějovice 2023. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce: prof. Tomáš Machula.

Klíčová slova: vztahovost, sociální práce, vztah jako nástroj pomoci, profesionalita, osobní vztah.

Diplomová práce se zabývá vztahovostí osob a jejím významem pro sociální práci. V první části této práce, se téma zaměřuje na filozofické chápání pojmu osoby, vztahovosti a kde se potřeba navazování vztahů utváří. Filozofické poznatky jsou v průběhu práce uplatněny skrze definování vztahu v sociální práci, ve které je vztah brán jako nástroj pomoci. Práce je tak zaměřena na povšimnutí si důležitosti vztahu v sociální práci, jejímž cílem je poukázání na provázanost osobního vztahu s profesionalitou sociálního pracovníka. V závěrečné části se práce věnuje zkušenostem z praxe v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, v níž dojde k reflexi praktických zkušeností pomocí zjištěných teoretických tezí, čímž dojde k zhodnocení osobního vztahu s hranicemi profesionality.

Abstract

PETRŮ, B. Relationship of person and its meaning for social work. České Budějovice 2023. Diploma Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Department of Philosophy and Religious Studies. Thesis advisor: prof. Tomáš Machula.

Keys Words: relationship, social work, relationship as a tool for help, professionalism, personal relation

The diploma thesis is dealing with the relationality of persons and its importance for social work. In the first part of this thesis, the topic focuses on the philosophical understanding of the concept of person, relationality and where the need to establish relationships is formed. Philosophical insights are applied throughout the thesis through defining relationship in social work, in which relationship is taken as a tool for helping. Thus, the thesis aims to note the importance of relationship in social work, aiming to highlight the interconnectedness of the personal relationship with the professionalism of the social worker. The final part of the thesis is devoted to practical experience in a Low Threshold Clubs for children and teenagers, in which the practical experience will be reflected upon by means of the theoretical theses identified, thus evaluating the personal relationship with the boundaries of professionalism.